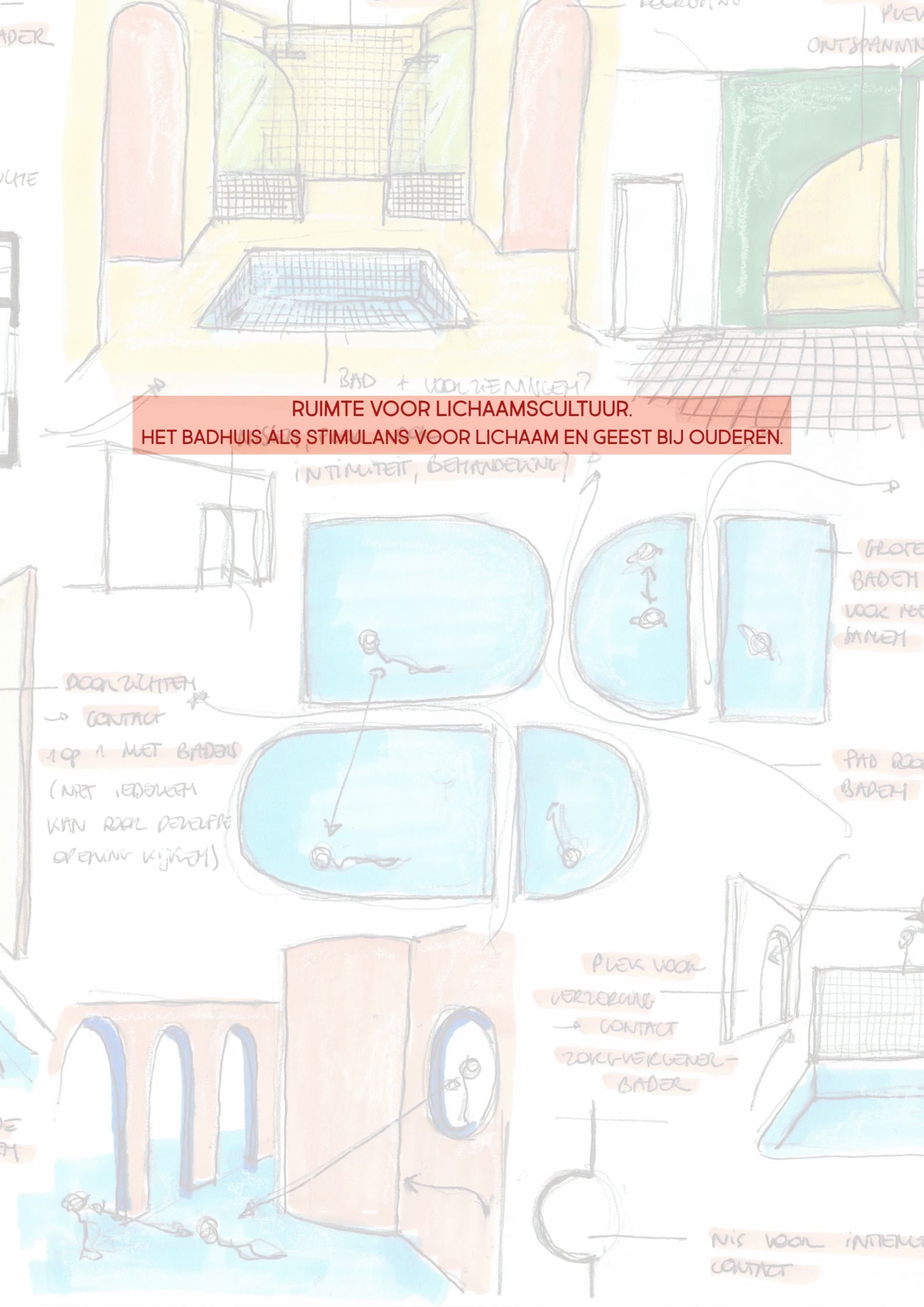

ADER

UKE

PUE
ONTSPANNING

BAD + VOORZIEMLIGEN?

RUIMTE VOOR LICHAAMSCULTUUR.
HET BADHUIS ALS STIMULANS VOOR LICHAAM EN GEEST BIJ OUDEREN.

INTIMITEIT, BEHANDLING

DOORZICHT

CONTACT

1 op 1 MET BADEN

(NIET IEDEREEN
KAN ROER DEZELFDE
OPENING KIJKEN)

GROTE
BADER

VOOR 100
BANKEN

PAD ROER
BADER

PLEK VOOR

VERZORGING

CONTACT

ZORGVERGEMER-
BADER

NIS VOOR INTIMITEIT
CONTACT

Voorwoord	p. 2
Interactief baden	p. 3-4
Lichaamscultuur en seksualiteit	p. 5-6
Typologieën van badhuizen	p. 9-16
Lichaam en geest bij ouderen (65+)	p.17
Ontwerp 'Ruimte voor lichaamscultuur'	p. 18-33
Uitspraak als ontwerper	p. 34
Beeldend	p. 35-41
Referentieprojecten en literatuur	p. 42-44

lichaamscultuur bij ouderen

Vooraleer ik een uiteenzetting geef over mijn onderzoek en project, wil ik graag iedereen bedanken die mij de voorbije maanden gesteund en aangemoedigd heeft in het kader van deze masterproef.

In het bijzonder wil ik Stefanie Everaert, Caroline Lateur en Fredie Floré bedanken voor de opbouwende en richtinggevende begeleidingsmomenten gedurende het voorbije half jaar. Dankzij jullie is mijn ambitie om te ontwerpen nu nog groter geworden!

Bedankt aan de haven van Oostende, specifiek aan dhr. Philip Van Speybroeck voor zijn enthousiaste medewerking en locatievoorstel.

Manu Van Steenbergen zou ik ook speciaal willen bedanken voor het openstellen van zijn keramiekatelier en mij een spoedcursus te geven over het bewerken, glazuren en bakken van steengoedklei.

Daarnaast ook een welgemeende dankuwel aan Wouter, Kjelle en Gilles voor de motiverende en aangename werkmomenten samen. Ook de steun en het vertrouwen dat ik altijd kreeg van mijn mama heeft me erg geholpen om te staan waar ik nu sta.

Het verzorgen, het bezig zijn met en het vermaken van het lichaam in al zijn facetten, kortom 'lichaamscultuur' is van alle tijden en culturen. Het lichaam is een uitdrukking van onze identiteit en toont wie we zijn. Ook in het interieur neemt het lichaam een belangrijke plaats in, de badkamer is de plek bij uitstek die het lichaam centraal plaatst. Binnen de Westerse cultuur is het baden vandaag de dag hoofdzakelijk een privaat gebeuren. In de Middeleeuwen had de rijke middenklasse in Europa reeds een eigen tobbe in huis, een houten waskuip die gevuld werd met warm water, maar het baden was op zich een gemeenschappelijk gebeuren dat stond voor gezelligheid en gastvrijheid. Zo ontstonden er in de Middeleeuwen openbare badhuizen die hoofdzakelijk voor de rijken toegankelijk waren. In die badhuizen stond het lichaam centraal. De badplaats was een plek voor rust, ontspanning, ontmoeting en genezing. Zo werd het baden in die tijd soms gecombineerd met dineren en luisteren naar live muziek die voor de baders gespeeld werd. Daarnaast werd er over verschillende openbare baden gezegd dat het een ontmoetingsplaats was voor minnaars, het was een plek voor verleiding. Ondanks een latere opdeling tussen mannen en vrouwen, konden beide elkaar nog steeds op verschillende plaatsen binnen het badhuis waarnemen. Het werd een spel van kijken en bekeken worden, een spel van interactie.¹ Ook in de Japanse badhuizen of 'onsen' wordt het baden gezien als een gemeenschappelijk en sociaal gebeuren. Verschillende Japanners komen er traditioneel samen in deze warmwaterbronnen om even te ontspannen en te praten met elkaar.²

Ondanks de aanwezigheid van gemeenschappelijke baden in publieke badhuizen in België, beleven bezoekers het baden hoofdzakelijk individueel of samen met het beperkte gezelschap waarmee ze het badhuis bezoeken. Ik ben ervan overtuigd dat dit voor sommigen een bewuste keuze is. Voor anderen geldt misschien dat de setting en omgeving niet aanzet tot sociaal contact, waardoor er geen of weinig interactie ontstaat tussen de baders. **Deze masterproef stelt de vraag: kan het een meerwaarde betekenen om een badhuis te ontwerpen met als doel interactie tussen baders te stimuleren?** Onderzoek toont aan dat in andere culturen het baden reeds een middel is tot sociaal contact tussen mensen. Een voorbeeld hiervan zijn de Japanse onsen die ik reeds aanhaalde.

Om het sociaal contact en de interactie tussen baders in de Belgische badhuizen aan te kunnen wakkeren, ging ik op zoek naar een passende doelgroep. Uit onderzoek is gebleken dat ouderen, bijvoorbeeld 65 plussers die hun partner verloren hebben, vaak eenzaam zijn. Met het toenemen van de leeftijd neemt het aantal sociale relaties af, waardoor eenzaamheid vaker voorkomt in de hogere leeftijdsgroepen. Senioren ervaren een gemis met betrekking op contact met anderen en hebben een subjectieve behoefte aan sociale relaties (Thijssen, 1983, p. 272-273).³ Om deze informatie te staven, ben ik verschillende ouderen gaan bevragen omtrent eenzaamheid. Met deze gesprekken werd bevestigd dat weduwes en weduwnaren die alleen thuis wonen of in een rusthuis verblijven, zich vaak eenzaam voelen. De

¹ COOMANS, J., 2 maart 2014, 'Hoe vies waren de Middeleeuwen? Baden in de middeleeuwse stad.' Van Geschiedenis magazine. Geraadpleegd op 23 februari 2018, via https://www.academia.edu/13442514/Baden_in_de_Middeleeuwse_stad_Geschiedenis_Magazine_2014_

² CLARK, S. (1994). 'Japan, a view from the bath'. University of hawaii press.

³ THIJSEN, L. (1983). Mens en maatschappij n°3 jrg. 58. 'Sociale relaties en eenzaamheid bij ouderen.' pp. 271-284.

eenzaamheid die bij deze leeftijdsgroep komt kijken, maakt dat ouderen (65+) een geschikte doelgroep vormen binnen dit concept.

Bovendien hebben ouderen niet altijd de middelen om een badkamer thuis aan te passen aan hun steeds hoger wordende noden en zijn ze niet altijd meer goed te been. Bijgevolg zou het voor hen niet alleen een plek kunnen zijn voor sociaal contact, maar ook voor hygiëne en beweging. Zo blijft deze groep mensen niet alleen sociaal actief, maar krijgen ze ook de mogelijkheid om gezond en fit te blijven. Hiervoor zal ik deze masterproefnota refereren aan de verschillende badculturen, waaronder de Japanse, de Finse, de Romeinse en de Turkse cultuur, waar het baden ook meer inhoudt dan louter ontspanning. Door in eenzelfde badhuis, deze verschillende aspecten samen te brengen, kan dit ook een maatschappelijk voordeel hebben. Zorgverleners moeten niet meer van deur tot deur gaan, waardoor er meer tijd genomen kan worden om de ouderen te verzorgen.

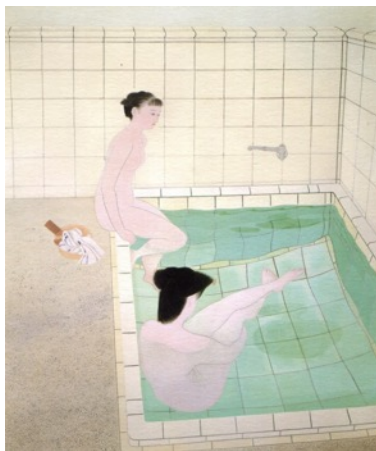
De focus van mijn ontwerp zal liggen op de interactie tussen ouderen binnen het badconcept. Mogelijke activiteiten of ontwerpbeslissingen hebben als doel het sociaal contact tussen de baders te bevorderen. Het badhuis vormt bijgevolg een medium om contact te leggen en eenzaamheid bij senioren tegen te gaan.

(Youth, Paolo Sorrentino, 2015)

Lichaamscultuur houdt in het verzorgen, versieren en koesteren van het lichaam in al zijn facetten binnen verschillende culturen. Deze specifieke aandacht voor het lichaam betreft het uiterlijk en het innerlijk, het voorkomen en de gezondheid. Op sociaal en cultureel vlak hebben veel mensen regelmatig de neiging om zich fraaier en aantrekkelijker te presenteren naar de buitenwereld. Deze actuele lichaamscultuur kunnen we wellicht bij veel mensen in onze nabije omgeving vaststellen.⁴ Dit fenomeen is ook sterk merkbaar in mijn eigen sociale omgeving. Veel van mijn vrienden, kennissen en familie hebben zich een eigen uiterlijke identiteit aangemeten en profileren zich hiermee naar de buitenwereld. Hoe we overkomen bij anderen wordt voor velen heel belangrijk. Er bestaan vandaag massaal veel middelen en technieken om ons uiterlijk te beïnvloeden. Door velen onder ons wordt hier gretig gebruik van gemaakt. De oorzaak hiervan ligt onder andere bij het schoonheidsideaal dat ons wordt aangereikt door verschillende media. Beelden van aantrekkelijke mannen en vrouwen bereiken op regelmatige basis onze blik. Ze vormen een ideaalbeeld van het lichaam en welke vorm dat zou moeten aannemen om als normaal bestempeld te worden. Mensen hebben de neiging om zichzelf af te toetsen aan de door de media e.d. voorgestelde schoonheidsidealen en vergelijken zichzelf hiermee. Een gevolg hiervan is dat diegenen die afwijken van het ideaalbeeld, zich onaantrekkelijk en onzeker kunnen voelen over hun lichaam. Bij mezelf en mijn nabije omgeving merk ik dat we onszelf sneller gaan afschermen van anderen als we niet voldoen aan het voorgestelde ideaalbeeld. De focus ligt bij het eigen lichaam en hoe we dat naar voor brengen.

Plaatsen waar we ons erg bewust worden van ons lichaam, zijn openbare zwembaden of plaatsen waar het lichaam fysiek bloot gegeven wordt. Vorig jaar bezocht ik een wellness centrum met verschillende baden en sauna's. Hier liep iedereen, inclusief ikzelf, in zwemkledij en een badjas. Opvallend was dat iedereen hoofdzakelijk op zichzelf gericht was en geen contact zocht met andere bezoekers van het badhuis. Is hier een link terug te vinden met het schoonheidsideaal en de drang om hieraan te willen voldoen? Ik stelde mezelf de vraag waarom wij als baders geen contact zochten met elkaar op een plek waar rust en vermaak primeren. Fysiek geven baders zich bloot en sociaal trekken ze zich terug. Het sociale niet-gebeuren is hier een mogelijk gevolg van fysieke blootstelling en de daarmee gepaard gaande onzekerheid. Fysieke en sociale lichaamscultuur zijn met elkaar verweven.

(Public bath Japan, Yokujo)

(Interior of Hotspring Bathhouse, Nozawa, door Shiro Kasamatsu, 1933)

(Interior of Hotspring Bathhouse, Nozawa, door Shiro Kasamatsu, 1933)

⁴ LANSER. J.B.K. (16 november 2000). 'Lichaamscultuur.' In Driestar Bundels. Geraadpleegd op 22 mei 2018, via <https://www.digibron.nl/search/detail/0136ba886fb75e719455e8fb/lichaamscultuur>

In tegenstelling tot de Belgen en hun individualistische lichaamscultuur op sociaal vlak, is het lichaam in Japan een instrument tot sociaal contact. In de Japanse badhuizen, onsen of sento staat het lichaam centraal. Zowel op fysiek als sociaal vlak krijgt het lichaam een prominente plaats in deze badhuizen. Er wordt een onderscheid gemaakt in hygiënische en sociale badhuizen. In de hygiënische variant staat het lichaam, de fysieke aanwezigheid ervan centraal. Reinheid en properheid zijn belangrijke aspecten binnen de Japanse cultuur. Het baden verhelpt lichamelijke en mentale vermoeidheid, is bevorderend voor de gezondheid en behandelt ziektes. De hygiënische onsen zijn bijgevolg gericht op het wassen en reinigen van het lichaam.⁵ De sociale badhuizen of onsen daarentegen worden eerder gezien als ontspanningsruimtes waarbij het lichaam een middel is tot interactie. In literatuur is terug te vinden dat Japanners al jaren de gewoonte hebben om samen te komen in de sento voor een ontspanningsmoment. Het is een plek waar contacten gelegd worden en baders met elkaar in interactie treden. Deze gewoonte is ontstaan vanuit de modernisering van Japan tijdens de zestiende eeuw. In die tijd heerste er een klassensysteem dat aangestuurd werd door de Japanse regering. Een sociale structuur en strenge regelgeving waren de basis van een klassendifferentiatie. Er mocht geen contact plaatsvinden tussen mensen van verschillende klassen, en handelsrelaties met de buitenwereld werden verboden. Het idee achter deze bepalingen was om de traditionele culturen en ambachten in stand te houden. Hierdoor was er een binnenlandse evolutie merkbaar bij de Japanse cultuur op verschillende vlakken. Het Japanse bad kende een architecturale en sociale vooruitgang en werd in stedelijke gebieden het middelpunt voor communicatie, recreatie en sociale interactie. De Japanse bevolking die niet de mogelijkheid had om thuis een verwarmd bad te plaatsen, brachten regelmatig een bezoek aan deze sento of onsen. Dit publieke badhuis werd hierdoor een noodzakelijk gegeven binnen de Japanse samenleving.⁶ Door zijn openbare toegankelijkheid voor iedere sekse, leeftijd, kennissen of vreemden is het Japanse bad de ontmoetingsplek bij uitstek.⁷

(The Bathhouse, Japan by Toyokuni I.)

⁵ KOICHI, F. (1936). 'Hot springs in Japan.' Tourist library 10.

⁶ CLARK, S. (1994). 'Japan, a view from the bath.' University of hawaii press.

⁷ KOICHI, F. (1936). 'Hot springs in Japan.' Tourist library 10.

Door de warme temperaturen van het water in de onsen (40°C - 42°C) ontstaat er een intieme sfeer tussen de baders.⁸ De focus van dit type baden ligt op de interactievorming tussen de verschillende bezoekers van het bad. Men moet al zittend plaatsnemen en is naar elkaar georiënteerd, de rol van het lichaam is cruciaal voor de interactie die kan plaatsvinden. Tijdens de zestiende eeuw werd er in talrijke sento vanuit een Boeddhistische cultuur een opdeling gemaakt tussen mannen- en vrouwenruimtes. In beide situaties was er een logistieke en verzorgende hulp of 'yuna' aanwezig die de bader fysieke hulp bood bij het aan- en uitkleden, het wassen en die daarnaast de bader vermaakt. In de mannenbaden was dit steeds een vrouw die naast de bovenstaande acties, ook seksuele diensten aanbood. Het badhuis werd een plek voor ontmoeting tussen verschillende geslachten, een plek voor verleiding. Vandaag verwijst de term 'yuna' naar hot spring prostituees.⁹ Dit is een vorm van lichaamscultuur die nog steeds zeer actueel is.

(Women Bathing at a Hot Springs, Japanese woodblock print by Chikanobu, 1838-1912)

(Komachi-biki, Kitagawa Utamaro, 1802)

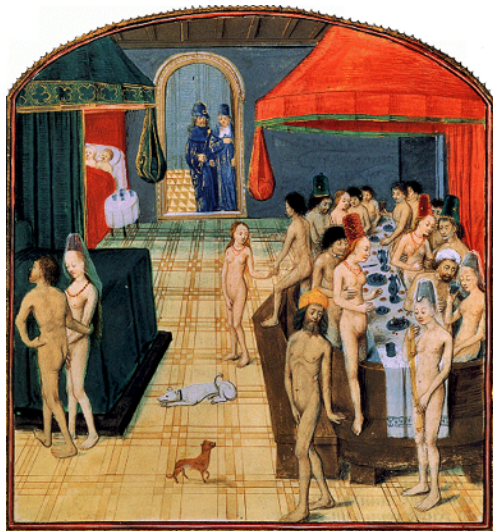

(Ehon tsuhi no hinagata, Katsushika Hokusai, 1812)

⁸ KOICHI, F. (1936). 'Hot springs in Japan.' Tourist library 10.

⁹ CLARK, S. (1994). 'Japan, a view from the bath.' University of hawaii press.

Ook in Europese badhuizen was fysieke en sociale lichaamscultuur al sinds de middeleeuwen sterk aanwezig tijdens het baden. Zo waren de badhuizen in de late Middeleeuwen algemeen gekend als plaatsen voor gezondheid, hygiëne en genot. In steden werden publieke badhuizen met onder andere geneeskrachtige en hygiënische baden ingericht als openbare dienstverlening. Het badhuis werd een centrum voor cultuur waar men kon verblijven om naar muziek te luisteren, te lezen, te sporten, te relaxen, etc. Deze badhuizen waren voor iedereen (jong en oud, man en vrouw) toegankelijk. Doordat iedereen hoofdzakelijk naakt in deze badhuizen circuleerde, vervaagden de fysieke grenzen tussen de baders. Een spel van kijken en bekeken worden zette de bezoekers aan tot verleiding, fysiek contact en seksualiteit.¹⁰ Veel illustraties van middeleeuwse badhuizen geven de erotische sferen weer die toen heersten.

(Eerst baden tijdens de maaltijd, daarna stoeien in bed, miniatuur in Valerius Maximus ca. 1475)

(Gemengde badstouf met aparte dubbele baden, miniatuur door de Meester van het gebedenboek van Dresden in Valerius Maximus, ca. 1480)

In de hierboven besproken Japanse en Europese badhuizen is lichaamscultuur sterk aanwezig in al zijn facetten. Het baden is in veel culturen een sociaal gebeuren. Lichamelijk en sociaal contact tussen baders wordt gestimuleerd en leidt tot interactie en gesprek tussen de verschillende bezoekers. Wanneer we de vergelijking maken met de Belgische badcultuur, is er een duidelijk verschil merkbaar tussen beide. Binnen de Belgische cultuur vormt het lichaam overwegend een individueel focuspunt, de bader wil tot rust komen en richt zich vooral tot zichzelf of tot zijn/ haar gezelschap waarmee het badhuis bezocht wordt. Tegengesteld vormt het lichaam binnen de Japanse cultuur hoofdzakelijk een sociaal focuspunt, het is een instrument om met anderen in contact te komen. Mijn intentie met deze masterproef is om de Belgische bader bewust te maken van lichamelijkheid en zijn/ haar mede-baders. Hierdoor kan het badhuis wellicht opnieuw een ontmoetingsplek worden waar men kan ontspannen en in interactie kan treden met elkaar.

¹⁰ PREVERNIER, W., BLOCKMANS, W. P. (1998). *'Prinsen en poorters, deel III: sociaal gedrag en vrijetijdsbesteding.'* p. 123-126. Geraadpleegd op 20 maart 2018, via http://www.dbnl.org/tekst/prev002prin01_01/prev002prin01_01_0007.php

Badhuizen maken al meer dan duizend jaar deel uit van de menselijke beschaving en ontwikkelen zich steeds verder. Wereldwijd zijn verschillende badtypologieën verspreid waarbij iedere typologie zijn eigen kenmerken heeft in gebruik en cultuur. Ondanks de verschillen, vertonen veel badhuizen ook gelijkenissen op vlak van architectuur, organisatie en gebruik. Algemeen zijn de meeste badhuizen gericht op sociaal contact, fysieke zuivering en mentaal tot rust komen.

De eerste primitieve baden ontwikkelden zich in Oost-Europa, het bad was echter nog voor interpretatie vatbaar. Een centrale uitgraving in de grond met daarrond een afscheiding was de definitie van een badplaats. De uitgraving vulde men met hete stenen die overgoten werden met water. Dit zorgde voor een hevige stoomontwikkeling waardoor de badgasten begonnen te zweten. Deze zweetbaden zijn nadien verder geëvolueerd tot sauna's in Finland en warmwaterbaden in Japanse sento.¹¹ Ook in het Griekse en Romeinse rijk is er een sterke ontwikkeling geweest met betrekking tot de badhuizen. In Griekenland werden de eerste hygiënisch functionerende baden gebouwd in combinatie met gymnasia of sportruimtes. De eerste grootschalige badcomplexen of *'thermae'* vloeiden hieruit voort en werden gebouwd door de Romeinen. Deze baden dateren van de zesde eeuw voor Christus en werden open gesteld voor het grote publiek, een gezamenlijke badplaats ontstond.¹² De benaming *'thermen'* wordt vandaag nog steeds regelmatig gebruikt voor grote publieke badplaatsen. In het jaar 600 n.C. namen de Arabieren de macht over van de Romeinen uit het oosten waardoor verschillende thermen omgebouwd werden tot hammams. Een grote organisatorische verandering na deze omschakeling is de opsplitsing tussen de verschillende geslachten. Mannen en vrouwen werden gescheiden en kregen aparte ruimtes om te baden, dit vloeit voort uit de moslimcultuur.

In het westen was het christendom van kracht. De kerkelijke gemeenschap zag het publieke badhuis als een plek waar naaktheid, sensualiteit en zonde centraal stond. Dit zijn aspecten die geen plaats kenden binnen de christelijke mentaliteit, waardoor het baden verboden werd door de kerk. Pas later tijdens de middeleeuwen kwamen de badhuizen weer in opmars, hygiëne werd belangrijker en men baadde in kuipen en stoombaden. De baden waren hoofdzakelijk toegankelijk voor de rijken waardoor ze een zekere exclusiviteit hadden. Gedurende de 19e eeuw bouwde de middenklasse ook badhuizen waardoor er wederom een groter publiek bereikt werd. Het publieke baden met de focus op hygiëne vond opnieuw zijn intrede in de westerse cultuur. Dit is nadien verder geëvolueerd tot de badkamer zoals we die in het heden kennen, misschien wel de meest private plek binnenshuis waar hygiëne centraal staat.¹³ Het baden is vandaag voor veel mensen een privaat gebeuren. Publieke badhuizen worden wel nog bezocht om te relaxen, maar ook hier is de beleving voornamelijk individueel.

¹¹ AALAND, M., (1978), *'Sweat, the illustrated history and description of the Finnish sauna, Russian bania, Islamic Hammam, Japanese mushi-buro, Mexican temescal and American Indian & Eskimo sweatlodge.'* Capra Press.

¹² NIELSEN, I. (1990). *'Thermae et balnea: the architecture and cultural history of Roman public baths. I. Text'*. Aarhus University Press.

¹³ ANDERSON, S.C., TABB, B. (2002), *'Water, Leisure and Culture: European historical perspectives.'* Berg Publishers.

(Les étuves, manuscript uit Valère Maxime, 15e eeuw)

(Prent Medieval bathhouse, 1470)

Uit deze evolutie zijn een aantal typologieën van badhuizen ontstaan, waaronder de Japanse sento, de Finse sauna, de Romeinse thermen en de Turkse hammam. Elke typologie wordt gekenmerkt door een specifieke organisatie en ruimtelijke structuur. Deze vier bovenstaande types van badhuizen zal ik kort toelichten aan de hand van planmatige schetsen om een duidelijk beeld te krijgen van de werking van deze baden.

De Japanse sento zijn baden die een sterke invloed kennen van de natuur. De natuur maakt dan ook zijn intrede in het interieur van deze badruimtes door middel van een binnentuin. Het traditionele materiaal waaruit de sento meestal opgebouwd zijn is hinoki-hout. Deze houtsoort heeft een natuurlijk uiterlijk en geeft een specifieke geur vrij die een relaxerend effect heeft op de baders. De baden zijn verdiept in de vloer waardoor het wateroppervlak meestal volledig gelijk loopt met de ondergrond.

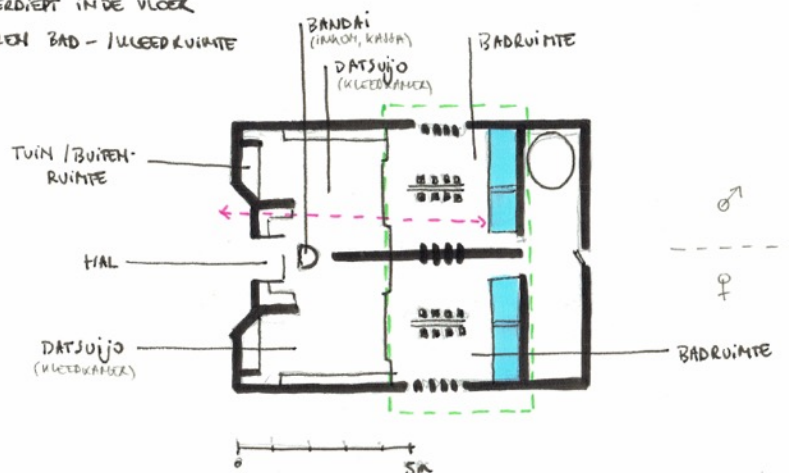
Organisatorisch volgt men in dit type badhuis een route van buiten naar binnen, de eerste ruimte die men betreedt is een kleinschalige inkomhal, een plaats voor het opbergen van schoenen en het betalen van je bezoek aan de kassa of *bandai*. Deze ruimte wordt afgescheiden van de dieper gelegen kleedruimte of *datsuijo* door middel van een gordijn. Aan de andere zijde van de kleedkamer is een schuifdeur geplaatst waardoor de stomende en warme badruimte afgescheiden is van de koudere voorliggende ruimtes. Vooraleer de bezoeker het bad mag betreden moet hij/ zij het lichaam grondig reinigen onder de hiervoor bestemde douches tussen de schuifdeur en het bad. In de meeste gevallen bestaat dit bad uit twee baden met verschillende temperaturen. De warme badruimte is de meest intieme plek binnen de sento, bijgevolg is dit ook de ruimte waar gesprekken gevormd worden, de ruimte waar het contact tussen mensen een hogere graad van intimiteit bereikt.

Na het baden krijgt de bezoeker van dit type sento de mogelijkheid om op een hoger gelegen verdiep tot rust te komen of te mediteren. Wanneer de bader zijn bezoek aan het badhuis afrondt, moet dezelfde weg terug naar buiten genomen worden. Planmatig zien we een symmetrische verdeling van de ruimte, waarbij een helft toegankelijk is voor vrouwen en de andere helft toegankelijk is voor mannen. Beide delen worden van elkaar gescheiden door middel van een half hoge wand.¹⁴

- NATUUR IN DE SENTO (~ JAPANESE NATUUR)
- CONSTRUCTIE HINOKI-HOUT
- GROEI VAN BOMEN, ZONTEBALK
- KALMERENDE GEUR HOUT
- TRANSLUCENTE KAMEN → GEDOEBERD LICHT
- WATER VERDIEPT IN DE VLOER
- SCHUIFDEUREN BAD - KLEEDRUIMTE
- EENVOUD

JAPANESE SENTO

LINEAIRE BADROUTE
OEFENINGSRUIMTE, INTERACTIE

(schets Japanse sento, door Annelies Spotbeen)

¹⁴ AALAND, M., (1978), 'Sweat, the illustrated history and description of the Finnish sauna, Russian banya, Islamic Hammam, Japanese mushi-buro, Mexican temescal and American Indian & Eskimo sweatlodge.' Capra Press.

De Finse sauna is een kleine en eenvoudige vorm van baden, ook hier is de invloed van de natuur sterk merkbaar. Deze vormen van baden situeren zich vaak in de natuur met als doel snel te kunnen afkoelen in open lucht na een bezoek aan de sauna. Dit type bad/ sauna is opgebouwd uit Scandinavisch naaldhout vanwege zijn hoge dichtheid. Hierdoor kan het hout veel warmte opnemen en voor een lange tijd bewaren. Dankzij zijn capaciteiten wordt het hier ook gebruikt om het volledige interieur mee te bekleden. De warmte wordt vrijgegeven door een warmtebron of *kivas*, bestaande uit keien die verhit worden door een elektrische kachel. De maximale temperatuur die bereikt kan worden van de lucht met lage vochtigheidsgraad is 110°C. Het baden gebeurt niet in water maar in waterdamp, deze ontstaat wanneer de keien van de warmtebron overgoten worden met water. De lucht die hierdoor gevormd wordt, heeft een ontspannend effect op de bader.

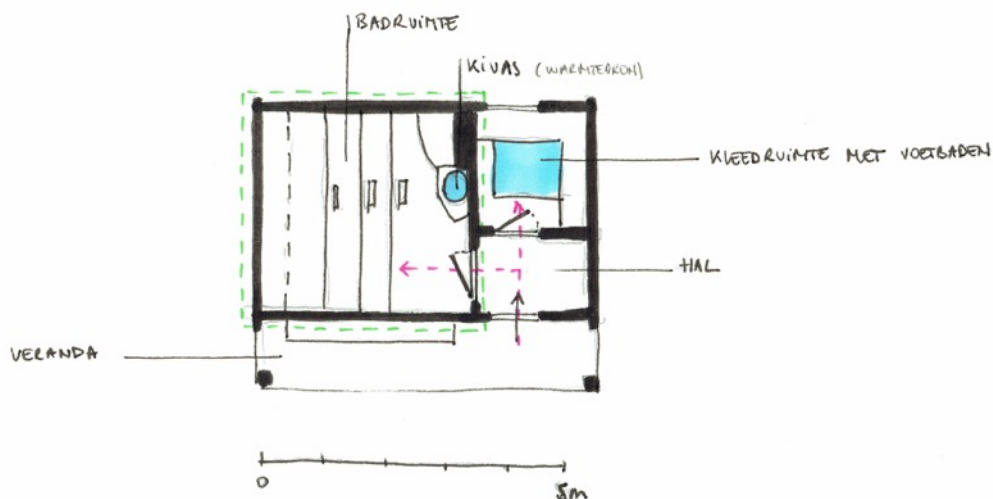
Organisatorisch bestaat de Finse sauna uit een kleine hal, waar men zich kan uitkleden en zich kan voorbereiden op het bezoek aan de badruimte. Nadien moet het voetbad betreed worden om de voeten op temperatuur te laten komen door in een kuip gevuld met warm water te staan. Na deze procedure mag de bader plaatsnemen in het sauna-gedeelte.¹⁵ Dit is de ruimte met de hoogste temperatuur, waardoor ook de intimiteit tussen de bezoekers vergroot wordt en de gespreksvorming gestimuleerd kan worden. Het is een plek voor interactie en sociaal contact.

Aan het einde van zijn/ haar bezoek kan de bader het lichaam opnieuw op lagere temperatuur laten komen door een dompelbad of door zich te spoelen met koud water. Na een rusttijd kan deze procedure herhaald worden naargelang de wens van de bader.

- HOUTEN HUT MET WARMTEBRON
- DICHTE SCANDINAVISCH NAALDHOUT
- KLEIN RAAMTJE
- EENVOUD

FINSE SAUNA

LINEAIRE BADROUTE
GESPREKSRUIMTE, INTERACTIE

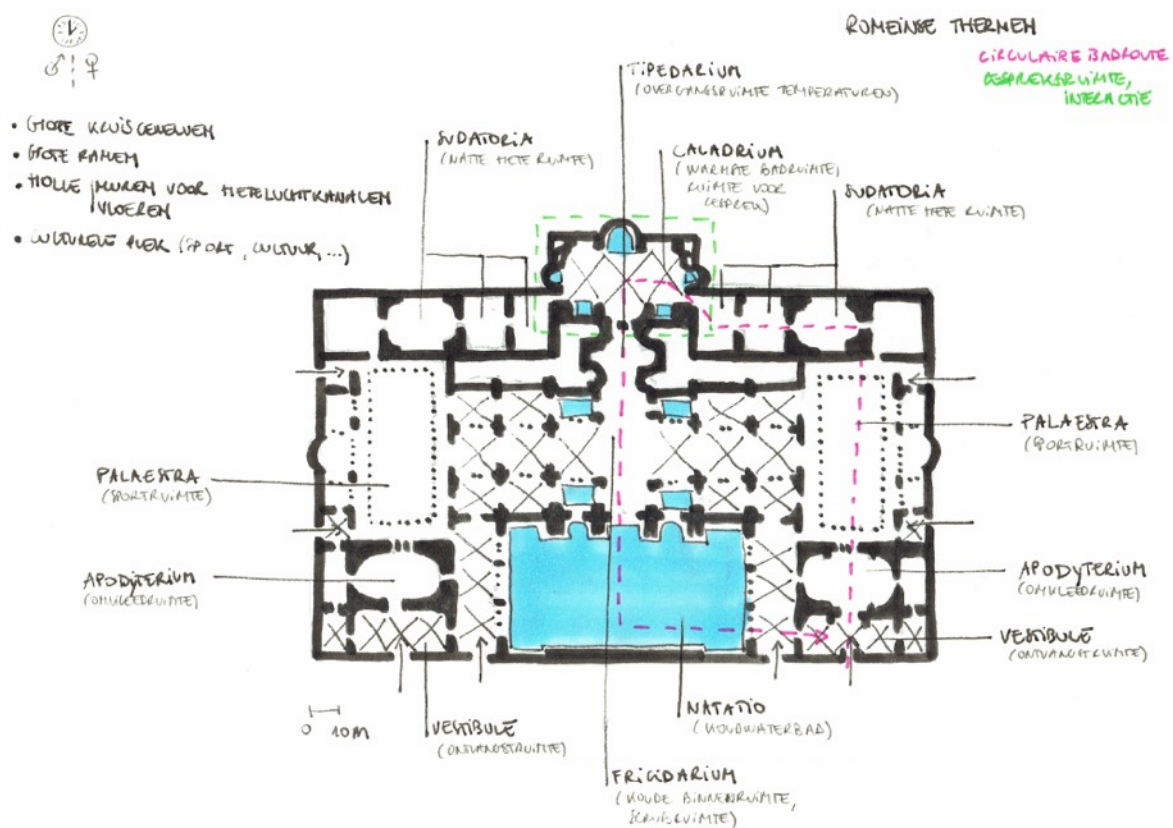

(schets Finse sauna, door Annelies Spotbeen)

¹⁵ AALAND, M., (1978), 'Sweat, the illustrated history and description of the Finnish sauna, Russian bania, Islamic Hammam, Japanese mushi-buro, Mexican temescal and American Indian & Eskimo sweatlodge.' Capra Press.

Een ander type badhuizen zijn de Romeinse thermen of '*thermae*'. Een badhuis dat zijn oorsprong kent in de Romeinse utopie, democratie en rijkdom voor elk individu. Grote ruimtes worden gekenmerkt door kruisgewelven en omvangrijke raamopeningen. De aanwezigheid van mozaïek, marmer, brons en zilver in het interieur gaven de thermen een rijkelijk en luxueus karakter. De wanden en vloeren waren hol waardoor er ruimte vrij kwam voor leidingen die hete lucht verplaatsten doorheen het gebouw. Door de vloeren en wanden van binnen uit op te warmen, geven deze een constante warmte af. Hierdoor wordt het voor de bader aangenaam vertoeven in de badruimtes en kan men tegen de wanden of op de vloeren uitrusten zonder af te koelen. Dit verwarmingssysteem draagt de naam '*hypocaust*'.¹⁶

De organisatie van deze badhuizen kent een symmetrisch verloop, net zoals bij de Japanse sento het geval is. De bezoeker komt binnen in een ontvangstruimte of '*vestibule*'. Van daar uit kan men doorlopen naar de kleedkamers of '*apodyterium*'. Na het omkleeden kan men fysieke activiteit uitoefenen in de sportruimte of '*palaestra*' of kan men doorlopen naar een aaneenschakeling van drie warme stoomruimtes of '*sudatoria*'. Hier kan het lichaam opwarmen in drie fasen, waarbij men tijdens de laatste fase in de warmste ruimte verblijft. Dit is een voorbereiding op de warmste badruimte of '*caldarium*', waar holtes in de wanden warmwaterbaden vormen. In deze ruimte vinden de meeste gesprekken plaats tussen de bezoekers. Deze plek binnen het badhuis kan gezien worden als de gespreksruimte en hoogst intieme ruimte. Wanneer het lichaam volledig opgewarmd is, kan men opnieuw afkoelen in de koudste binnenruimte van de badplaats, het '*frigidarium*'. Tussen deze twee plekken bevindt zich het '*tepidarium*', dit is een overgangsruiimte van hete naar koude temperaturen. Na een duik in het koude bad kan de bader circulair afgelegde route meerdere keren hernemen voor een optimale beleving.¹⁷

(schets Romeinse thermen, door Annelies Spotbeen)

¹⁶ NIELSEN, I. (1990). '*Thermae et balnea: the architecture and cultural history of Roman public baths. I. Text*'. Aarhus University Press.

¹⁷ ANDERSON, S.C., TABB, B. (2002). '*Water, Leisure and Culture: European historical perspectives*'. Berg Publishers.

De Romeinse thermen zijn zeer omvangrijk waardoor de bezoekers er niet alleen kunnen baden, maar ook kunnen ontspannen, sporten, vertoeven, culturele activiteiten kunnen uitoefenen door bijvoorbeeld de aanwezigheid van een bibliotheek. Deze openbare thermen werden uitgebaat en onderhouden door de stad of staat. Op deze culturele en sociale plek kwamen de mensen samen, het was een plaats voor interactie en ontmoeting.¹⁸ Een kleinere variant van deze thermen zijn de balnea, deze bestaan uit kleine baden met of zonder sportruimtes en zijn meestal gesitueerd in de steden. In dit type badhuis werden mannen en vrouwen verplicht om apart te baden, er werden dan ook aparte badkamers voorzien voor de verschillende geslachten.¹⁹

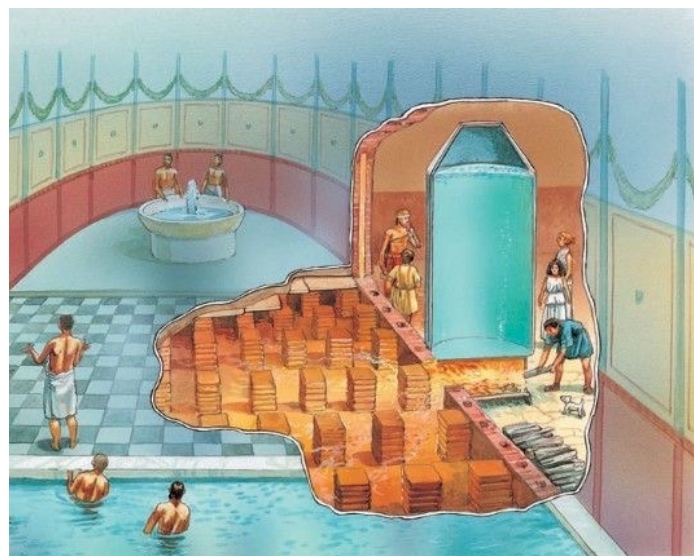
(Baths of Caracalla, reproduction of the leisure center, door Emperor Caracalla)

(Ancient Roman public baths, Pompeii)

(A sectional view of a hall and a swimming bath in the Baths of Caracalla, Roman bath)

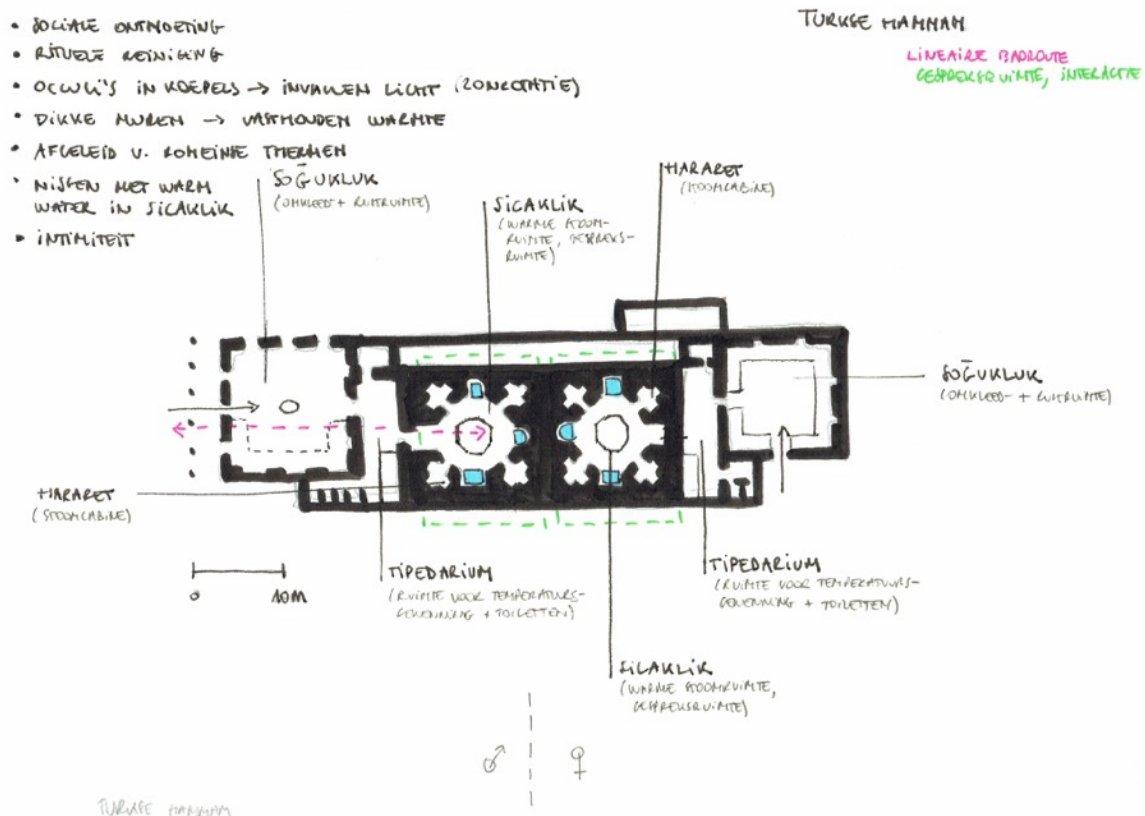

(Slaves feed the furnace for the hypocaust, Roman bathhouse)

¹⁸ ANDERSON, S.C., TABB, B. (2002), 'Water, Leisure and Culture: European historical perspectives.' Berg Publishers.

¹⁹ NIELSEN, I. (1990). 'Thermae et balnea: the architecture and cultural history of Roman public baths. I. Text'. Aarhus University Press.

Afgeleid vanuit de Romeinse thermen, zijn door evolutie de Turkse hammams ontstaan. Beiden hebben hierdoor gelijkenissen op vlak van indeling en structuur. Net zoals bij de Romeinse thermen, loopt de temperatuur in het Turkse badhuis steeds hoger op naarmate men zich centraler in het gebouw bevindt. De hammam wordt meestal opgedeeld in drie zones. De bader komt toe in de kleedruimte of 'sogukluk' waar men zich kan ontdoen van ongepaste kledij vooraleer het badhuis bezocht wordt. Vervolgens loopt men door een overgangsruimte, waar temperatuurgewenning kan plaatsvinden. Deze ruimte wordt net als bij de Romeinse thermen het 'tepidarium' genoemd. Dit is een plaats waar sanitair aanwezig is en waar men hygiënische behandelingen kan ondergaan. Na deze overgang kan de bader doorwandelen naar de warmste plek binnen de hammam, dit wordt ook de 'sicaklik' genoemd. Deze ruimte telt acht hoeken en drie nissen met warmwaterbronnen. In de overige nissen kan men genieten van een stoombehandeling. Centraal in de ruimte is een platform aanwezig waar de bader op kan zitten/ liggen/ staan voor een lichaamsreiniging, naargelang zijn persoonlijke voorkeur. Boven dit platform rijkt een koepel met daarin kleine openingen die licht laten binnenvallen.²⁰ Een schaduwpatroon ontstaat en geeft een extra dimensie aan de plek. De wanden van de hammam zijn uitermate massief om veel warmte vast te houden en een constante afgifte te kunnen garanderen. De symmetrische en evenwichtige indeling van deze ruimte biedt de bader rust zonder hem af te schermen van andere baders. Het wordt een plek waar men ongedwongen in interactie kan treden met anderen.

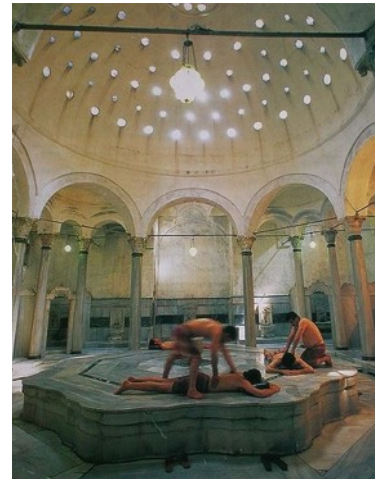
(schets Turkse hammam, door Annelies Spotbeen)

²⁰ AALAND, M., (1978), 'Sweat, the illustrated history and description of the Finnish sauna, Russian banya, Islamic Hammam, Japanese mushi-buro, Mexican temescal and American Indian & Eskimo sweatlodge.' Capra Press.

De Turkse hammam verschilt van de Romeinse thermen op vlak van circulatie, gebruik en oppervlakte. Binnen de hammam verplaatst de bader zich lineair in plaats van circulair. De bader neemt slechts één route om van buiten naar binnen te geraken en neemt datzelfde pad terug aan het einde van het bezoek. Mannen en vrouwen worden volledig gescheiden wegens het geloof en bezoeken het badhuis afzonderlijk, een spiegeling van de badruimte maakt hier plaats voor beide geslachten. De Turkse hammam is een plek waar men doorgaans kan baden, relaxen en kan genieten van een hygiënische behandeling. Vooral vrouwen maakten gebruik van deze badhuizen om samen te komen en gesprekken te voeren. De warmste ruimte had hier de functie van ontmoetingsruimte.²¹

(Bursa'daki Büyük Hamam, Grande Piscine de Brousse, door Jean Leon Gerome, 188)

(Turkse hammam, 16e eeuw)

(Bath house in Hamam Vakil, Iran)

(Cagaloglu Hamam, Turkish bath Istanbul)

²¹ SIBLEY, M., JACKSON, I., (27 november 2012), 'The architecture of islamic public baths of North Africa and the middle east: an analysis of their internal spatial configurations.'. Geraadpleegd op 10 maart 2018, via <https://www.cambridge-org.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/core/journals/arq-architectural-research-quarterly/article/architecture-of-islamic-public-baths-of-north-africa-and-the-middle-east-an-analysis-of-their-internal-spatial-configurations/F5F7B0DFC1444A5E07533B843001E840>

Ouderen, 65 plussers gaan op een andere manier om met hun lichaam dan jongere leeftijdsgroepen. Ze hebben te maken met lichamelijke veranderingen als gevolg van veroudering. Het fysieke aspect van lichaamscultuur wordt hier anders benaderd dan bij jongere generaties. Fysieke rijpheid laat ouderen op een andere manier omgaan met hun lichaam. De lichamelijke activiteit neemt af met het ouder worden, wat bijgevolg veel invloed heeft op de fysieke toestand. Ouderen hebben minder zicht, gehoor, zijn minder soepel in hun gewrichten, ze zijn vaak beperkt in hun mobiliteit waardoor op termijn ook hun spierkracht en conditie afneemt. De elasticiteit van de huid neemt af waardoor deze gaat hangen en rimpels ontstaan.²² Deze veranderingen hebben ook een impact op levenshouding van de oudere. Het omgaan met veroudering gaat gepaard met mentale processen. De oudere beleeft deze levensfase op zijn/ haar eigen manier naargelang de snelheid van het verouderingsproces. Er ontwikkelt zich een angst om fysiek niet meer mee te kunnen met de jongere generaties of niet meer vlot te kunnen functioneren binnen de maatschappij. Ouderen zijn vaak aangewezen op de hulp en steun van anderen op vlak van hygiëne en mobiliteit en kunnen niet meer probleemloos relaties aangaan met anderen omwille van hun fysieke beperkingen.²³

Het sociale aspect van de lichaamscultuur krijgt bijgevolg een nieuwe betekenis tijdens het ouder worden. Er is een transformatie van sociale positie merkbaar bij familie, vrienden en de nabije omgeving van de oudere. Het aantal en de intensiteit van de sociale relaties bij ouderen, hangt nauw samen met zijn/ haar fysieke gezondheid. Zo hebben ouderen die hun levenspartner verliezen door sterfte, de periode nadien minder sociaal contact. Door verdriet sluit deze groep 65 plussers zich meestal af van hun sociale omgeving, wat leidt tot een verkleining van het sociaal netwerk. Hierdoor vergroot het risico op vervroegd overlijden. Sociale steun en relaties kunnen deze negatieve effecten tegengaan en de geest van de oudere gunstig beïnvloeden.²⁴

De afwezigheid van een sociaal netwerk als gevolg van ouder worden, leidt tot eenzaamheid en ongewenst gemis aan sociale relaties, aldus Braam G.²⁵ De mens heeft een subjectieve behoefte aan sociale connecties, indien deze afwezig zijn resulteert dit in een psychologisch niet-welzijn. Deze eenzaamheid gaat gepaard met een achteruitgang van de lichamelijke gezondheid, beiden staan in verband met elkaar.²⁶ Door ouderen opnieuw de mogelijkheid te bieden om sociale (en seksuele) relaties aan te gaan, kan eenzaamheid en fysieke achteruitgang in bepaalde mate tegen gegaan worden. Door een terugkoppeling te maken naar de sociale functies en aanwezigheid van lichaamscultuur in middeleeuwse badhuizen en Japanse sento, streef ik naar het ontwerp van een badhuis waarbinnen ouderen zich kunnen wassen, laten behandelen en opnieuw fysieke en sociale relaties kunnen aangaan met elkaar.

²² SHARP, M., CORP, D., (2010). 'veranderingen in het lichaam.' Geraadpleegd op 12 april, via https://www.msmanuals.nl/mmhen/algemeen/het_ouder_wordende_lichaam/veranderingen_in_het_lichaam.html

²³ VLAAMSE OVERHEID. (2018). 'Gezin, welzijn en gezondheid. Thuiszorg en opvang voor ouderen.' Geraadpleegd op 7 april 2018, via <https://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/gezondheidszorg/thuiszorg-en-opvang-voor-ouderen>

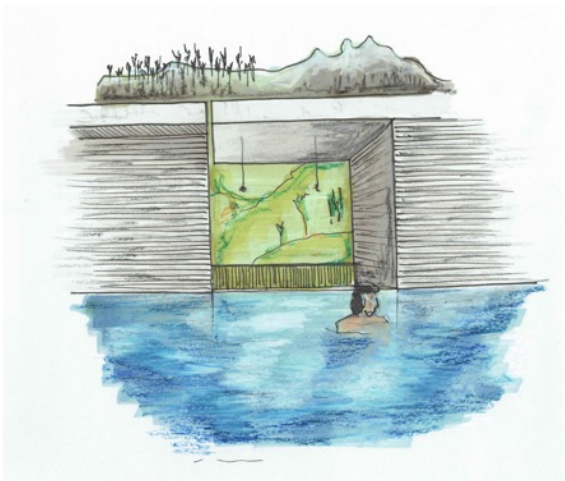
²⁴ SCHROOTS, J. J. F. (2002). Handboek psychologie van de volwassen ontwikkeling en veroudering. 'Hoofdstuk 15: sociale relaties van ouderen', STEVERICK, N. Van Gorum.

²⁵ BRAAM, G. e.a. (1981). 'Ouderen in Nederland. De leefsituatie van de Nederlandse bevolking van 55 jaar en ouder'. Deel 1: kerncijfers. Den Haag, 1977.

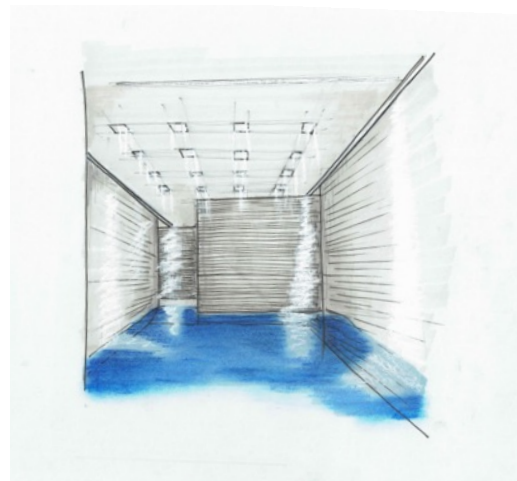
²⁶ THIJSSSEN, L. (1983). Mens en maatschappij n°3 jrg. 58. 'Sociale relaties en eenzaamheid bij ouderen' pp. 271-284.

Ontwerp 'Ruimte voor lichaamscultuur'

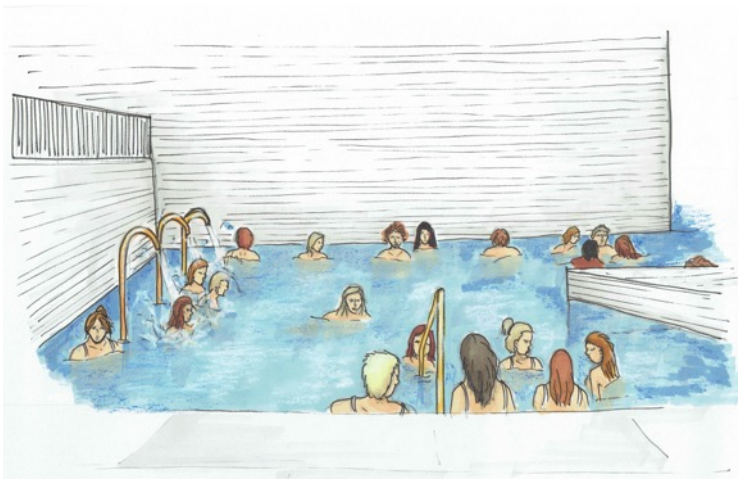
Onderzoek naar bestaande badhuizen binnen verschillende culturen gaven richting aan mijn idee over het baden. Door een verzameling aan referentieprojecten op een schetsmatige manier te gaan benaderen, kwam ik tot inzichten en kennis over eerder ontworpen badhuizen. Een veelheid van schetsen bood me de mogelijkheid om bepaalde aspecten hieruit op te slaan om in een verdere fase in te zetten als maatstaf voor een ontwerp. De schetsen leerden me om op een andere en diepere manier in te gaan op de projecten en zo de achterliggende ontwerp ideeën te achterhalen. Hieronder enkele voorbeelden.

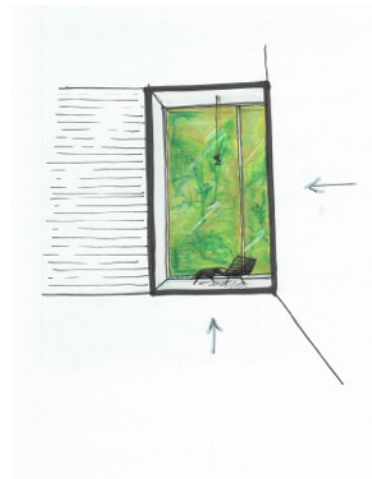
(Thermen Vals, Peter Zumthor. Schets door Annelies Spotbeen)

(Thermen Vals, Peter Zumthor. Schets door Annelies Spotbeen)

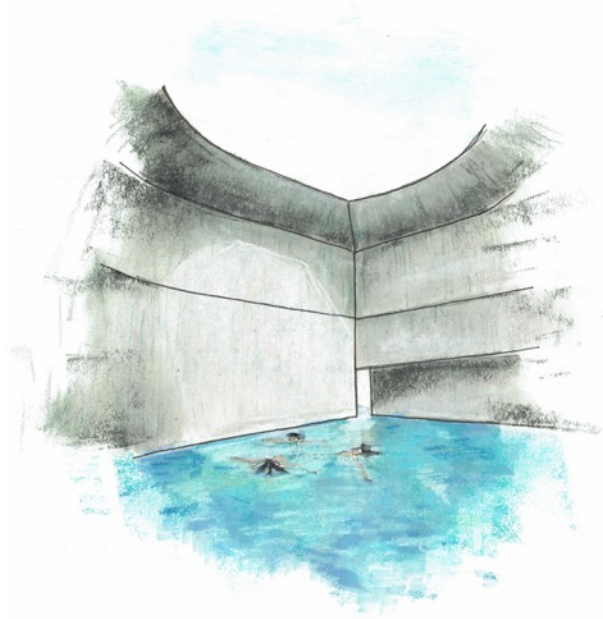
(Thermen Vals, Peter Zumthor. Schets door Annelies Spotbeen)

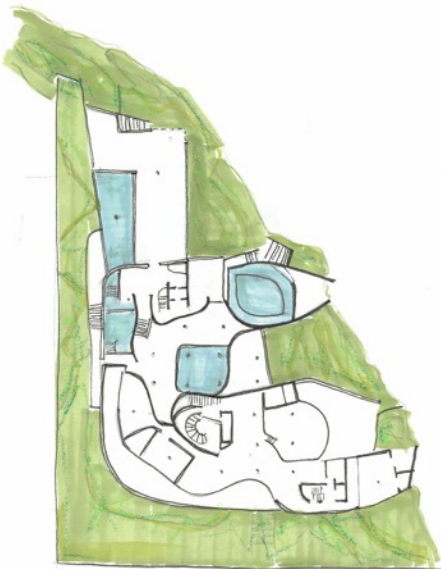
(Thermen Vals, Peter Zumthor. Schets door Annelies Spotbeen)

(Termas de Tiberio, Moneo Brock studio, Schets door Annelies Spotbeen)

(Termas de Tiberio, Moneo Brock studio, Schets door Annelies Spotbeen)

(Termas de Tiberio, Moneo Brock studio, Schets door Annelies Spotbeen)

(Lamune onsen, Schets door Annelies Spotbeen)

(Bath house Maruhon, Kobu Tsushina architects, Schets door Annelies Spotbeen)

(Bath house Maruhon, Kobu Tsushina architects, Schets door Annelies Spotbeen)

Literatuur- en architectuuronderzoek over bestaande badhuizen en badculturen gaf me de mogelijkheid om relevante schetsontwerpen te produceren. Door schetsen te produceren in grote aantallen maakte ik voor mezelf een ontwerpcatalogus die me in het verdere ontwerpproces een houvast kon bieden. Vooraf aan het maken van deze schetsen, was het voor mezelf noodzakelijk om een programma te bepalen. Ik stelde mezelf de volgende vragen: Wat wil ik de bader bieden en welke ruimtes en plekken heb ik hiervoor nodig? Door eerder onderzoek naar bestaande badhuizen en de beoogde doelgroep (65 plussers), was het mogelijk om een concreet programma op te stellen. De focus van het project ligt bij het aanbieden van een intense badervaring en sociaal contact voor ouderen. Deze groep mensen zijn dan ook de hoofdgebruikers van het ontwerp. Het programma dat ik wil aanbieden kan opgedeeld worden in drie aspecten, namelijk hygiëne, ontspanning en beweging. Deze afzonderlijke functies zullen met elkaar verbonden worden door een wandelroute die de bader aflegt. Personeel zal aanwezig zijn om de ouderen die hulp nodig hebben, te begeleiden in het hygiënisch reinigen of doorlopen van het traject. Het volledige ontwerp zal worden open gesteld voor rolstoelgebruikers zodat ook minder mobiele ouderen hier terecht kunnen. Een hedendaags publiek badhuis gericht naar ouderen ontstaat. Hieronder een selectie van enkele ontwerpschetsen die deel uitmaken van de catalogus.

HYGIENISCH BADEN

3rd

✓ VERZORGING / BEHANDELING

BAD?

CENTRAAL BAD
+ VERZORGINGS-
KUNTES ROND-
OM
↓
CONTACT
MOEDIG

AFSLUIT -
BALE
WANDEN

~~BECHTOLD~~

RONDE RUIMTES → CONTINUÛ
CONTACT → INTERACTIE

3AD BOWEN

INTER-
LINE

BAD BENDING

APALITE VER-
ZORINGSRUIMTES
→ FLEX OF NO
EN N1
(VERZORINGS-
EN RELAXRUIMTE)

CENTRAAL BAD MET WERZOR-
WINDSEWATEL RONDOM

SWEDEN

PLEKKEN VOOR GESPREK

HOVE SPRAKE CUMTE,
 BEEN WITHT NAME
 BUTEM → WITHT
 BEFOWST OF EUMTER
 = CEEBEX

- GRANULABINE (20%)

PRIVE BAD,
WITT NAME
FLYMAR

BUTENBAD

- TRAPPEN
VOOR KITTEN
↓
VERBODEN

WHENEVER YOU
REACH

APACTE, INDIVIDUELE BACH

- BADEN TOE EN NAAST ELWIJZ,
SAMEN EN TOCH EENIG VUEL

INTERACTIVE,
1-800-855-5555

OPENING OF HOCK PUNTER

WATER → RUN -
COVERED EFFECT

LIGHT INVAL

ZÜCHTEN NATR ELKATR

BUTENBAD MIT
BESCHÜTTUNG - Cfr. JAPANESE BAD

OPENING TUNING
QUANTILES VON
STIMULATIE OOG-CONTACT

OPENING OF
HOLE PUNCH
NO CONTACT,
INTERACTIVE

Het ontwerp werd voor mij concreet door het in te zetten op een geschikte locatie. De zoektocht naar een locatie ging van start met een terugkoppeling naar mijn onderzoek over ouderen. In documentatie van de Vlaamse overheid is terug te vinden dat de meeste vergrijzing zich situeert aan de kustgemeenten.²⁷ Hiermee werd er meteen een zone aan de Belgische kust afgebakend waarbinnen ik op zoek kon gaan naar een geschikt pand. Dankzij de medewerking van verschillende gemeenten aan de kust, vond ik een leegstaand pand in Oostende. Een voormalig douanegebouw dat momenteel eigendom is van de Haven van Oostende. De haven stelt het gebouw te koop omdat het niet meer functioneert binnen de structuur van het havengebied. Hier zag ik opportuniteit voor mijn project gezien de goede ligging, op de Oostkaai tussen het havengebied en centraal station, waardoor deze locatie eenvoudig te bereiken is met het openbaar vervoer. Dit voormalig openbaar entrepot of douanegebouw, is 40 meter lang, 20 meter breed en kijkt uit op het Vlotdok. Het pand telt een kelder, een gelijkvloers en een verdiepingsvloer met plat dak. Grote raamopeningen in iedere gevel laten veel licht binnenvallen in het gebouw.

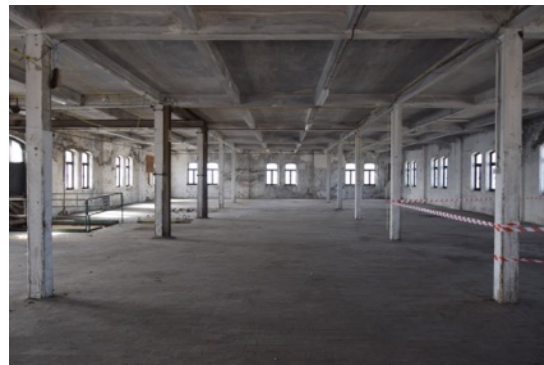
(Openbaar entrepot Oostende, foto door Wouter van Speybroeck)

(Openbaar entrepot Oostende, foto door Wouter van Speybroeck)

(Openbaar entrepot Oostende, foto door Wouter van Speybroeck)

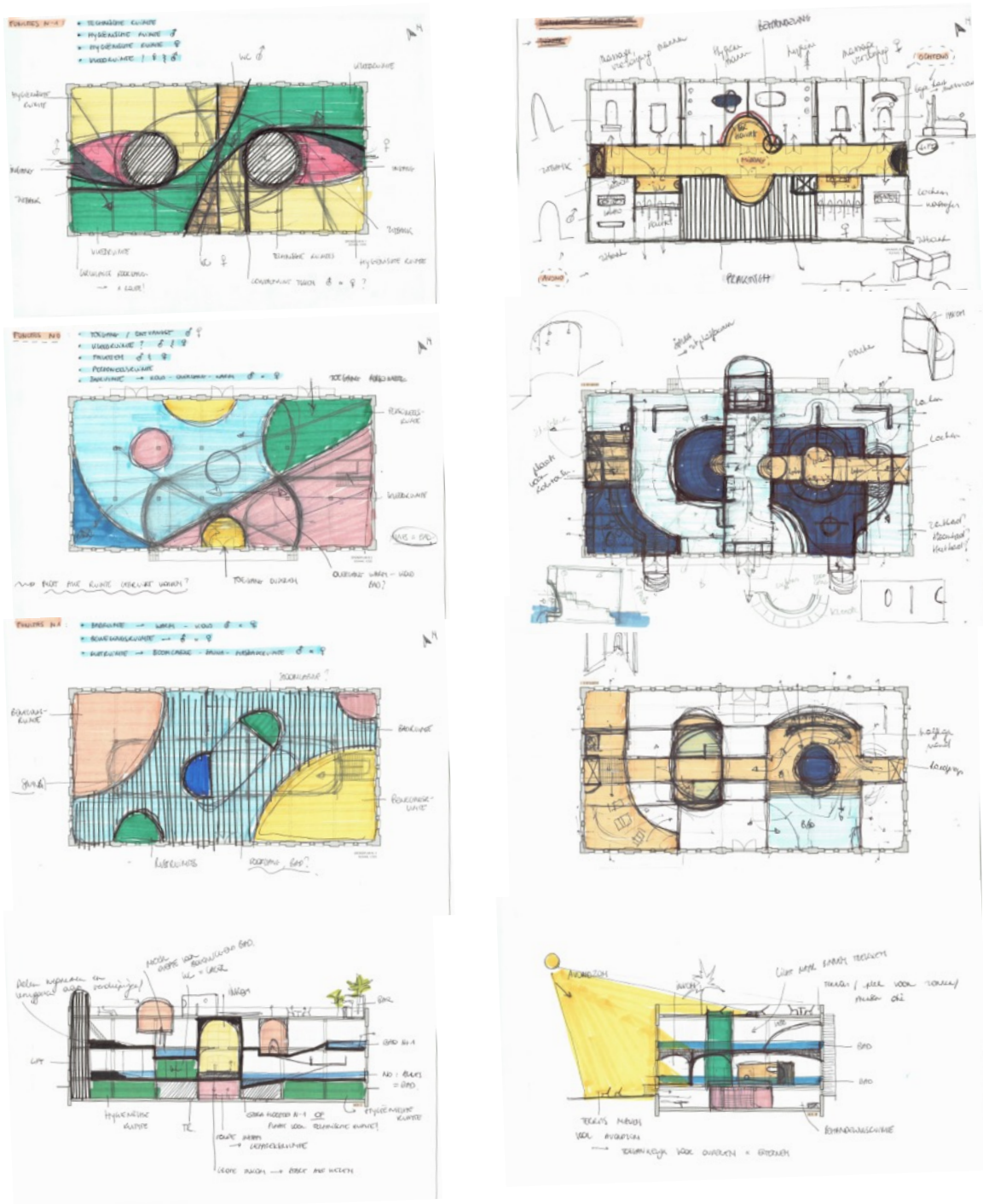
(Openbaar entrepot Oostende, foto door Wouter van Speybroeck)

(Openbaar entrepot Oostende, Maquette door Annelies Spotbeen)

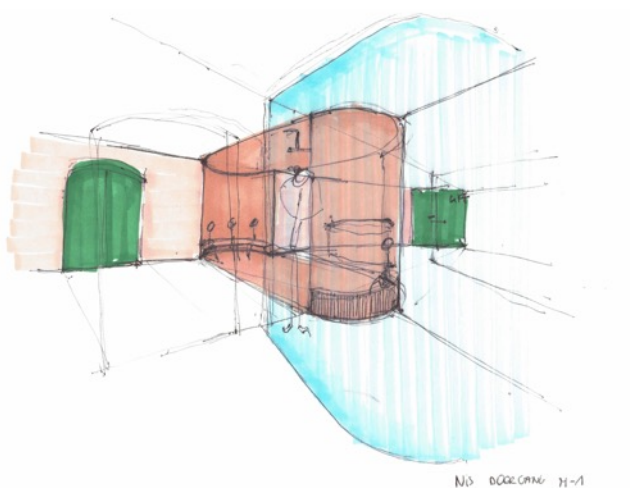
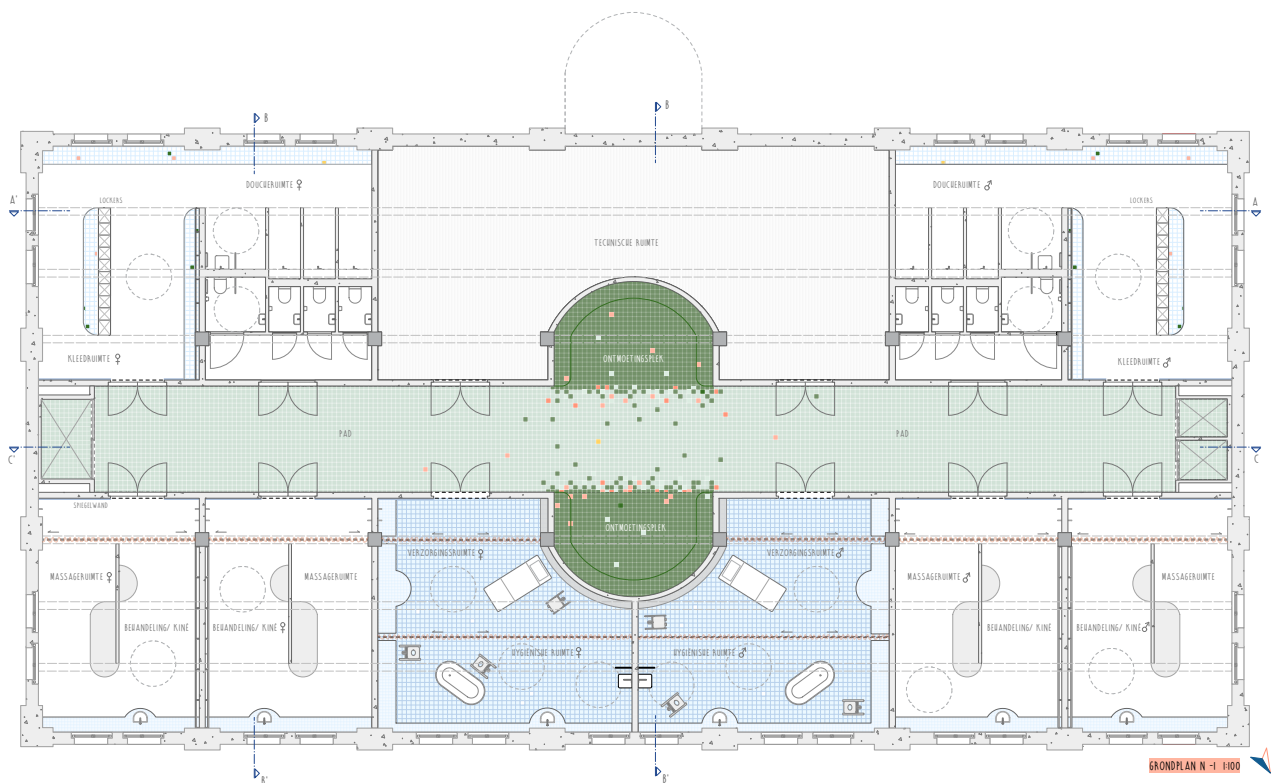
²⁷ VLAAMSE OVERHEID. (mei 2016). 'Vergrijzing en verzilvering in de Vlaamse steden en gemeenten'. Geraadpleegd op 10 april 2018, via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vergrijzing-en-verzilvering-in-de-vlaamse-steden-en-gemeenten-1>

Bovenstaande documentatie vormde een basis voor het uiteindelijke ontwerp. Nadat een algemene organisatie bepaald was aan de hand van het programma dat ik wil aanbieden, kon een eerste reeks schetsontwerpen ingezet worden in het pand. Na een organisatorische zoektocht kwam ik op een efficiënte indeling van het pand in verschillende ruimtes en plekken die met elkaar verbonden worden door middel van een centraal pad. Hieronder een kleine selectie van de organisatorische- en ontwerpschetsen.

(Ontwerpschetsen door Annelies Spotbeen)

In het ontwerp wordt de benedenruimte beschouwd als een plek met kleedruimtes en douches, massage- en behandelingsruimtes en een medisch-hygiënische badkamer. Verzorgend personeel zal hier steeds aanwezig zijn om hulp te bieden aan de minder mobiele oudere die zich niet meer zelf kan behelpen. De bader kan op dit niveau ook genieten van een massage na een spier- of gewrichtsbehandeling door een kinesist in de massage- en behandelingskamer. De opgenoemde plaatsen werden volgens de verticale as van het gebouw gespiegeld. Hierdoor verdubbelen deze ruimtes en ontstaat er een opdeling tussen mannen- en vrouwenruimtes. Volgens de horizontale as is een centrale doorgang voorzien. In het middelpunt van deze doorgang worden de wanden uitgediept, een ontmoetingsplek of ruimte voor gesprek ontstaat. De baders die hier plaatsnemen zijn naar elkaar gericht, waardoor sociale interactie bevorderd kan worden.

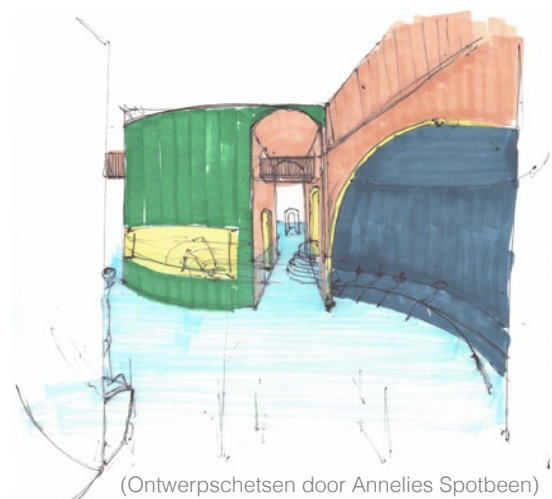
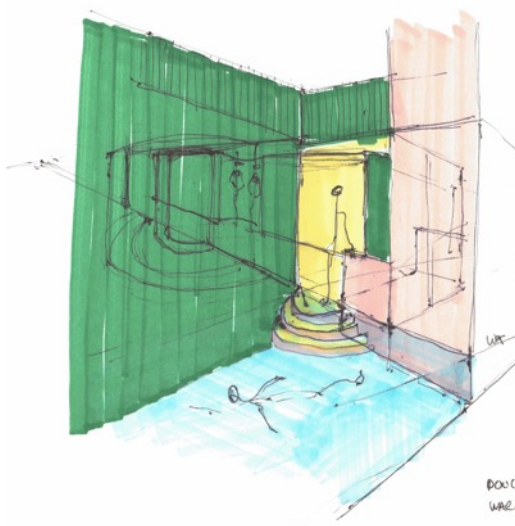
(Ontwerpschets door Annelies Spotbeem)

Bij het binnenkomen in de grote badruimte op niveau 0, kan de bader deelnemen aan een 'natte wandeling' doorheen de ruimte. Dit type wandeling wordt gerealiseerd door op het volledige niveau een kuip te plaatsen en deze te vullen met warm water. De 65 plusser begeeft zich in het water met behulp van een handgreep die volgens de volledige route doorloopt en houvast biedt aan de bader op leeftijd. Deze natte route speelt in op de lichamelijke veroudering van de badgast. Vaak verloopt het voortbewegen stroever wanneer men een hogere leeftijd bereikt heeft. Door de bezoeker te laten wandelen onder water, wordt hij/ zij gewichtsloos en zal het voortbewegen eenvoudiger worden. Het warme water laat de spieren ontspannen waardoor het voor de oudere een aangename en rustgevende wandeling kan worden.

Verschillende plaatsen op deze route zijn voorzien van zitmogelijkheden op verschillende dieptes in het water, alleen georiënteerd naar buiten of naar andere badgasten. Dit geeft de bader de opportuniteit om even uit te rusten tijdens de wandeling en gesprekken aan te gaan. Interactie kan hier plaatsvinden. Verder op de route kan men genieten van een buitenbad dat fungeert als podium langs de buitenzijde. Dit buitenbad kijkt naar binnen toe uit op een centrale overkoepelende hal. Vanuit deze hal kan men een tot 45°C verwarmde ruimte betreden die opgebouwd is volgens het arena-principe. Boogvormige zitplatformen oriënteren de baders naar een centraal punt, dat tevens de ingang vormt van deze plek. Men kijkt vanuit elke positie naar elkaar, met deze ontwerpmethodode tracht ik de ouderen aan te zetten tot interactie.

Tijdens het verdere verloop van de route kan de bader vertoeven in hiervoor voorziene rustplekken en nissen waarbij hij/ zij zich kan terugtrekken voor een ultiem ontspanningsmoment. Ook de mindervalide oudere kan genieten van het bad met behulp van verzorgend personeel. Een therapiebad met extra warmtetoevoer heeft een relaxerend effect op het lichaam waardoor het voor ouderen met fysieke beperkingen ook aangenaam vertoeven kan zijn.

De kuip kent verschillende dieptes, dit zorgt voor een bijkomende ruimtelijke beleving. De bader begeeft zich doorheen verschillende waterniveau's in het bad. Dit geeft de mogelijkheid om in het bad te zwemmen, te wandelen, of te verblijven naargelang de diepte van het water.

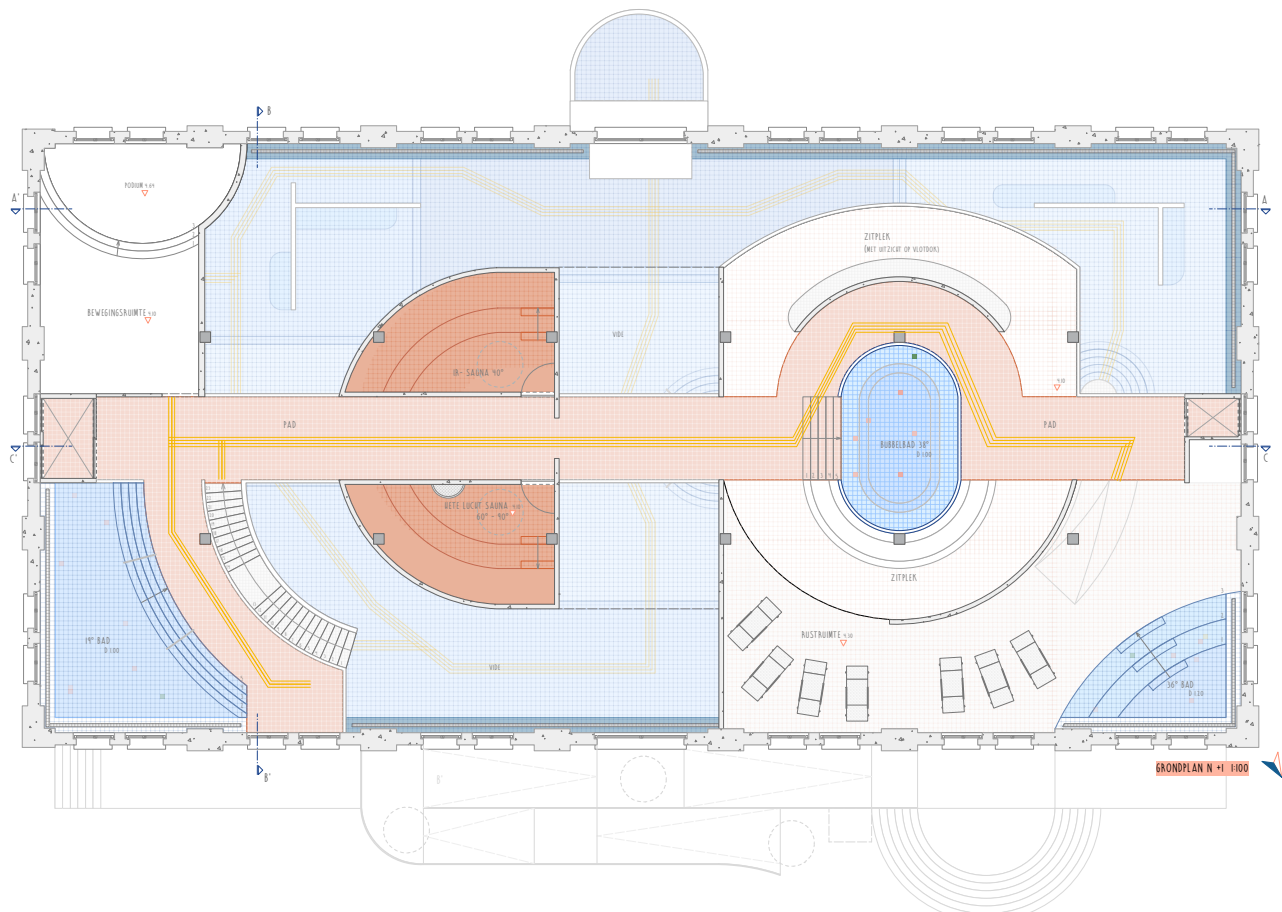

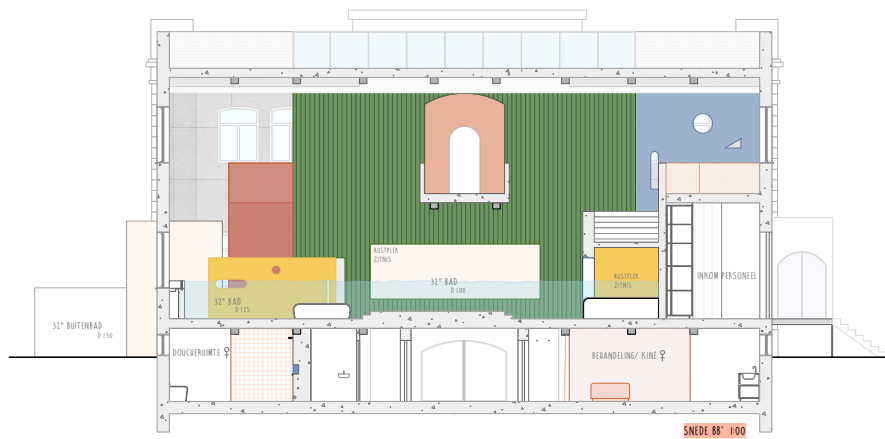
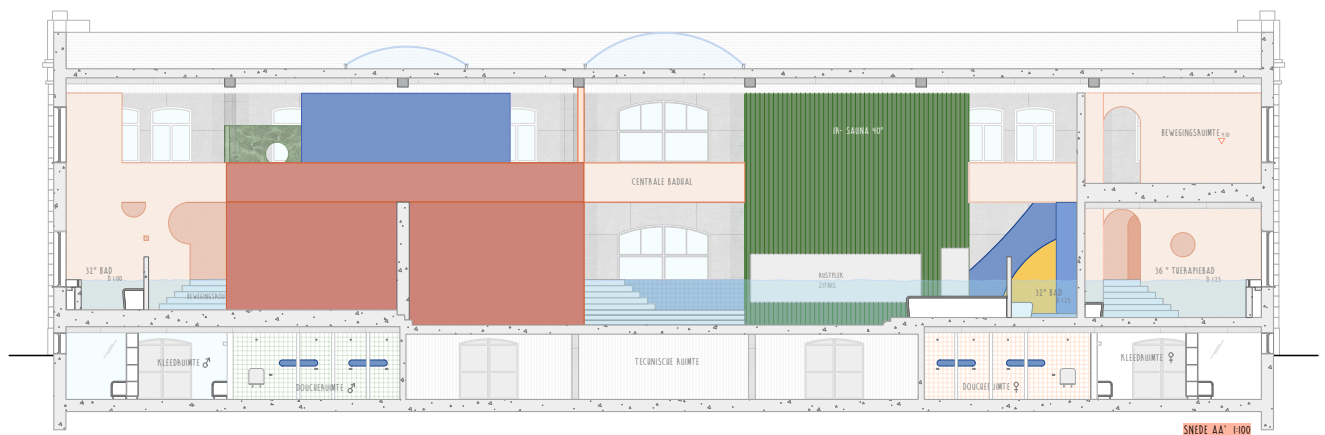
(Ontwerpschetsen door Annelies Spotbeen)

Uit het bad vertrekt een centrale trap naar de hoger gelegen verdieping. Hier kunnen ouderen hun lichaam fit houden in de bewegingsruimte. Er is een heteluchtsauna aanwezig waarvan de temperatuur kan oplopen van 60 tot 90°C. Deze hoge temperaturen hebben een zuiverend effect op het lichaam, de huid wordt hier gereinigd. Voor de ouderen die deze hoge temperaturen niet goed kunnen verdragen, is een bezoek aan de infraroodsauna aangewezen. Hier bedraagt de maximumtemperatuur slechts 40°C. Bij deze temperaturen ontspannen de spieren en worden gewrichtspijnen verzacht.

Ook via dit niveau kan men door de centrale hal wandelen, de baders op het hoger gelegen niveau komen zo opnieuw in contact met de ouderen die beneden baden. Aangrenzend is er een niveau voorzien waar centraal een bubbelbad zijn plaats vindt op het platform. Door boogvormige wanden te voorzien, verhoogt de intimiteit van deze plek. Deze ingreep heeft mede als doel om de baders te sturen in een richting waarbij ze naar elkaar kijken. Sociaal contact wordt hierdoor gestimuleerd. Boven het bubbelbad maakte ik een uitsnijding in het dak, waardoor er een lichtkoepel ontstaat. Vanuit dit bad kan men genieten van een zicht naar buiten. Verder op het platform is een warmwaterbad voorzien.

De route van de bader kent een einde op het dak van het stapelhuis. Hier werd een intieme ruimte en solarium geplaatst. Baders kunnen hier tot rust komen of fysiek contact zoeken met elkaar, dit met zicht op het water. Om het bezoek te beëindigen, neemt de bader dezelfde of een rechtstreekse weg terug naar beneden.

Om de aanwezigheid van de 'natte' badwandeling te benadrukken en de ouderen in de juiste richting te sturen doorheen het bad, heb ik aan de hand van patronen en reliëf aanwijzingen gemaakt onder water. Een tegelpatroon baant bijgevolg zijn weg in de grote badkuip. Door gebruik te maken van felle kleuren is dit patroon ook zichtbaar boven water en kan de bader zich hierdoor visueel laten leiden. Uitsnijdingen zorgen voor een oppervlaktetextuur die door lichamelijk contact met de tegels voelbaar is. Zo kunnen slechtziende ouderen vertrouwen op hun tastzin en zo hun weg vinden tijdens het bezoek aan het badhuis. Door veelvoudig kleurgebruik wil ik de visuele ervaring ook voor slechtzienden zo intens mogelijk maken.

Om dit richtinggevend patroon optimaal in te kunnen zetten, ben ik aan de slag gegaan en heb ik zelf een tegelpatroon ontworpen voor dit project. Door contact op te nemen met een keramist uit Gent, Manu Van Steenberghe, kwam ik meer te weten over de productie van keramiek en waarvoor dit materiaal ingezet kan worden. Dankzij Manu kreeg ik de mogelijkheid om mijn zelf ontworpen tegelpatroon uit te werken tot prototypes. Tegen dat een tegel afgewerkt en inzetbaar is, gaat er een heel proces aan vooraf. In het atelier werd een mengeling van witte, rode, zwarte en antraciete steengoedklei gewalst tot platen. Hieruit werden kleinere platen (10x10cm) gehaald die nadien door mij bewerkt werden tot het eerder ontworpen patroon. De tegeltjes krijgen voor het eerst vorm. Na twee dagen drogen werden deze 48 uur lang gebakken in een ruwbakoven op 950°C, hierbij gaat de temperatuur van 650°C naar 950°C. Wanneer de tegels afgekoeld zijn, zijn ze klaar om te glazuren. Dit kan mat afgewerkt worden met onderglazuren of glanzend afgewerkt worden door middel van steengoed-glazuren. Na het aanbrengen van de glazuurlaag die in verschillende kleuren mogelijk is, volgt er opnieuw een droogproces. Nadien gaan deze tegels opnieuw de oven in waar ze vijf uur lang van 650°C tot 1210°C gestookt worden. Als laatste moeten deze 20 minuten pendelen op 1210°C en natuurlijk afgekoeld worden tot 100°C. Na het doorlopen van dit proces is de tegel klaar en inzetbaar in het badhuis.

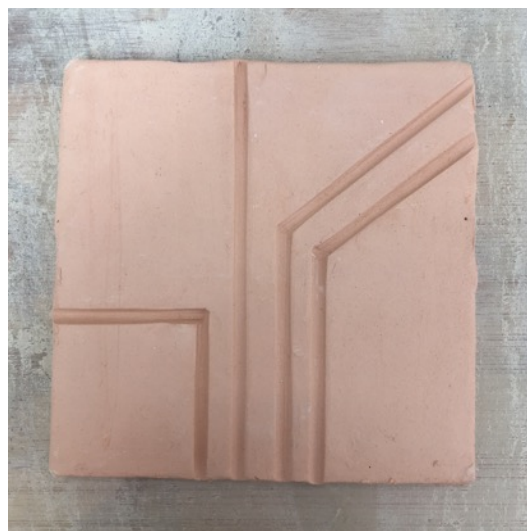
(Atelier Manu Van Steenberghe, foto door Annelies Spotbeen)

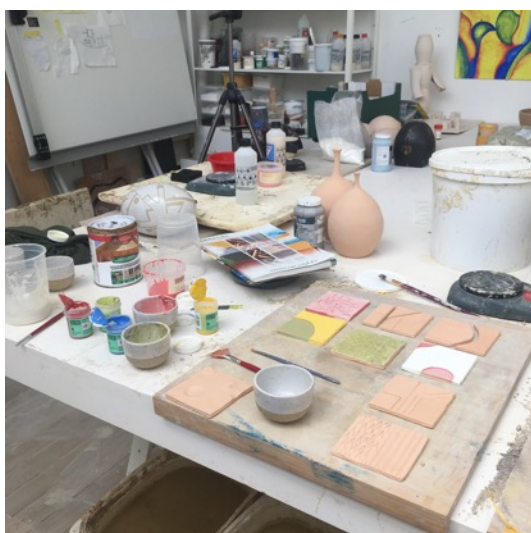
(Atelier Manu Van Steenberghe, foto door Annelies Spotbeen)

(Ongebakken steengoedklei, patroon, foto door Annelies Spotbeen)

(Gebakken steengoedklei, patroon, foto door Annelies Spotbeen)

(Glazuurproces, foto door Annelies Spotbeen)

(Geglazuurde, ongebakken steengoedklei, patroon, foto door Annelies Spotbeen)

(Geglazuurde, ongebakken steengoedklei, patroon, foto door Annelies Spotbeen)

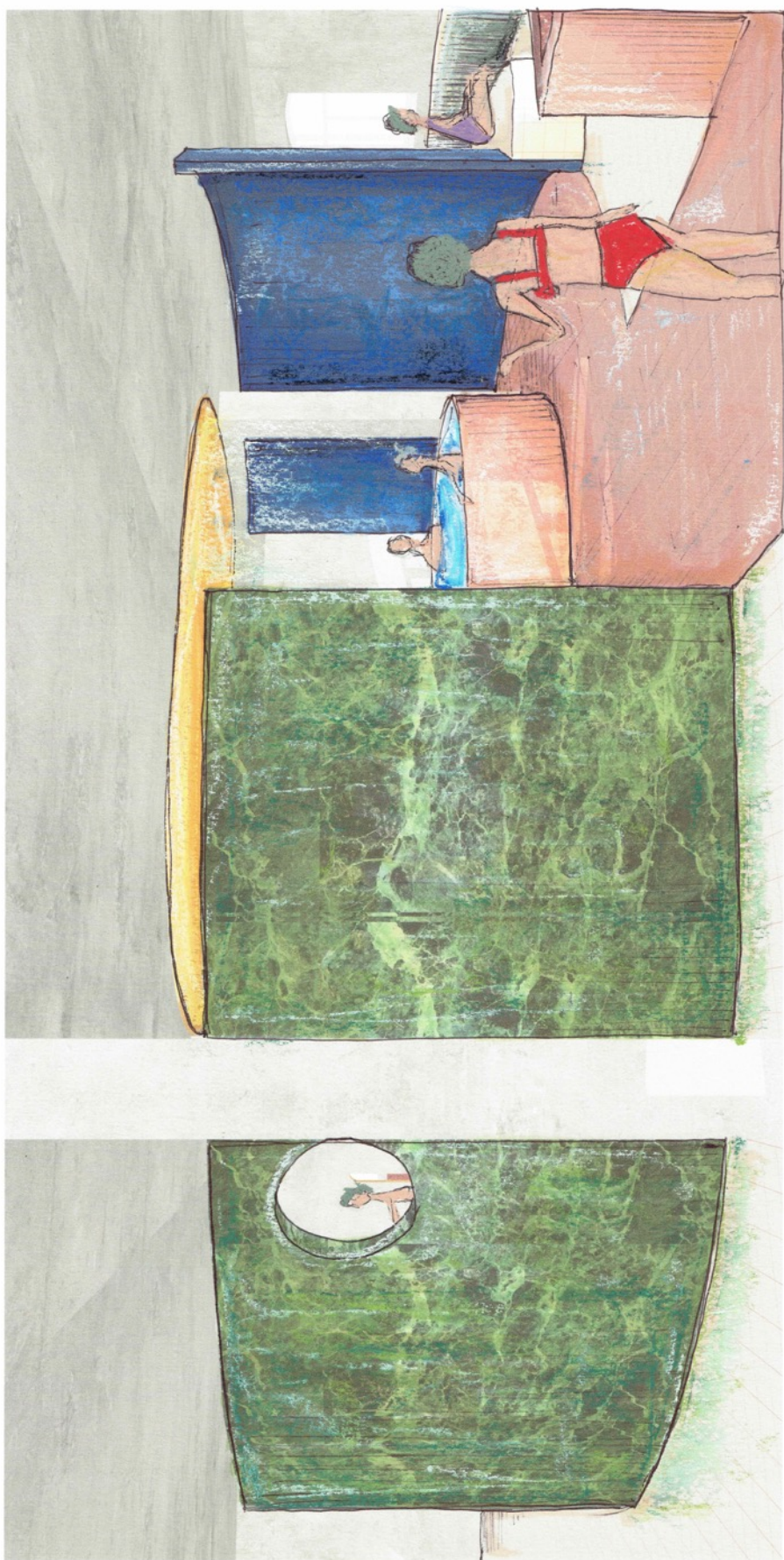

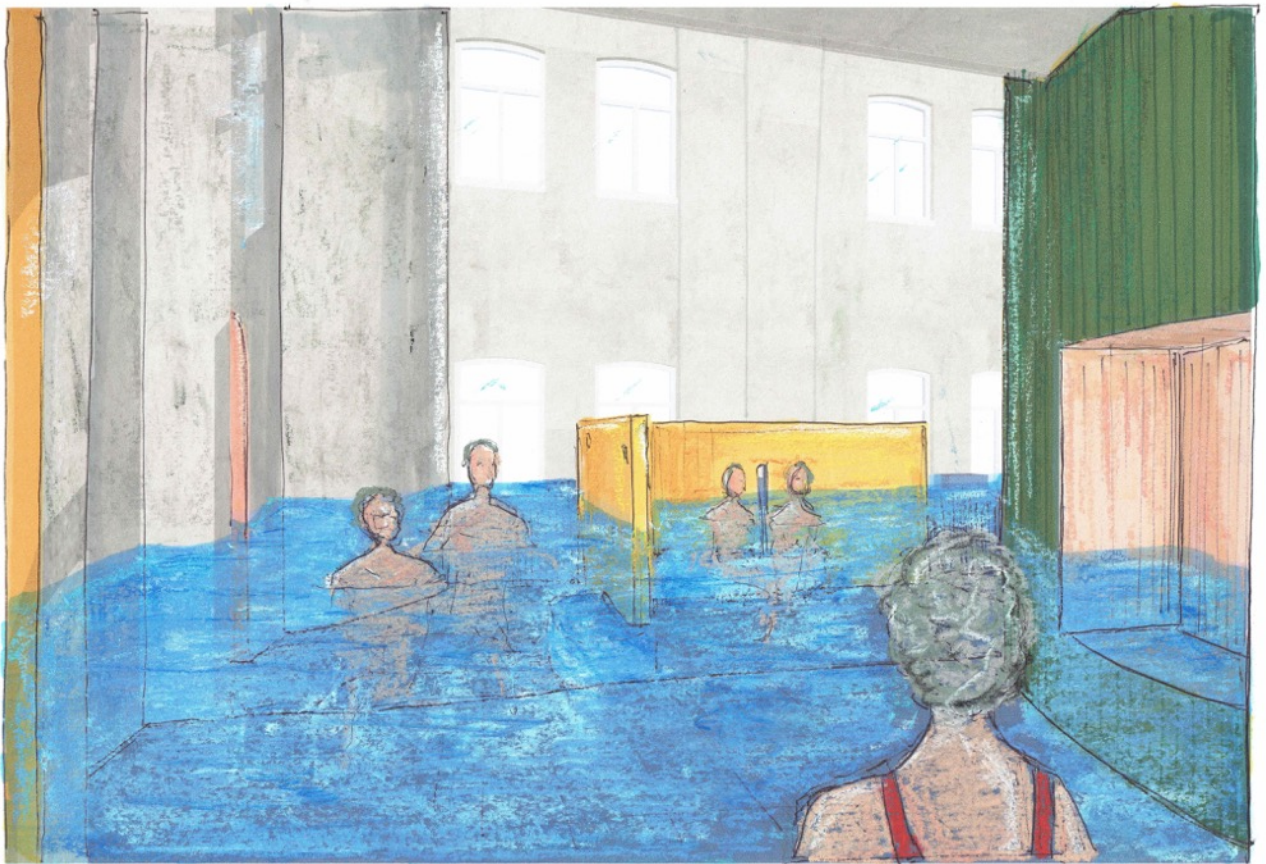
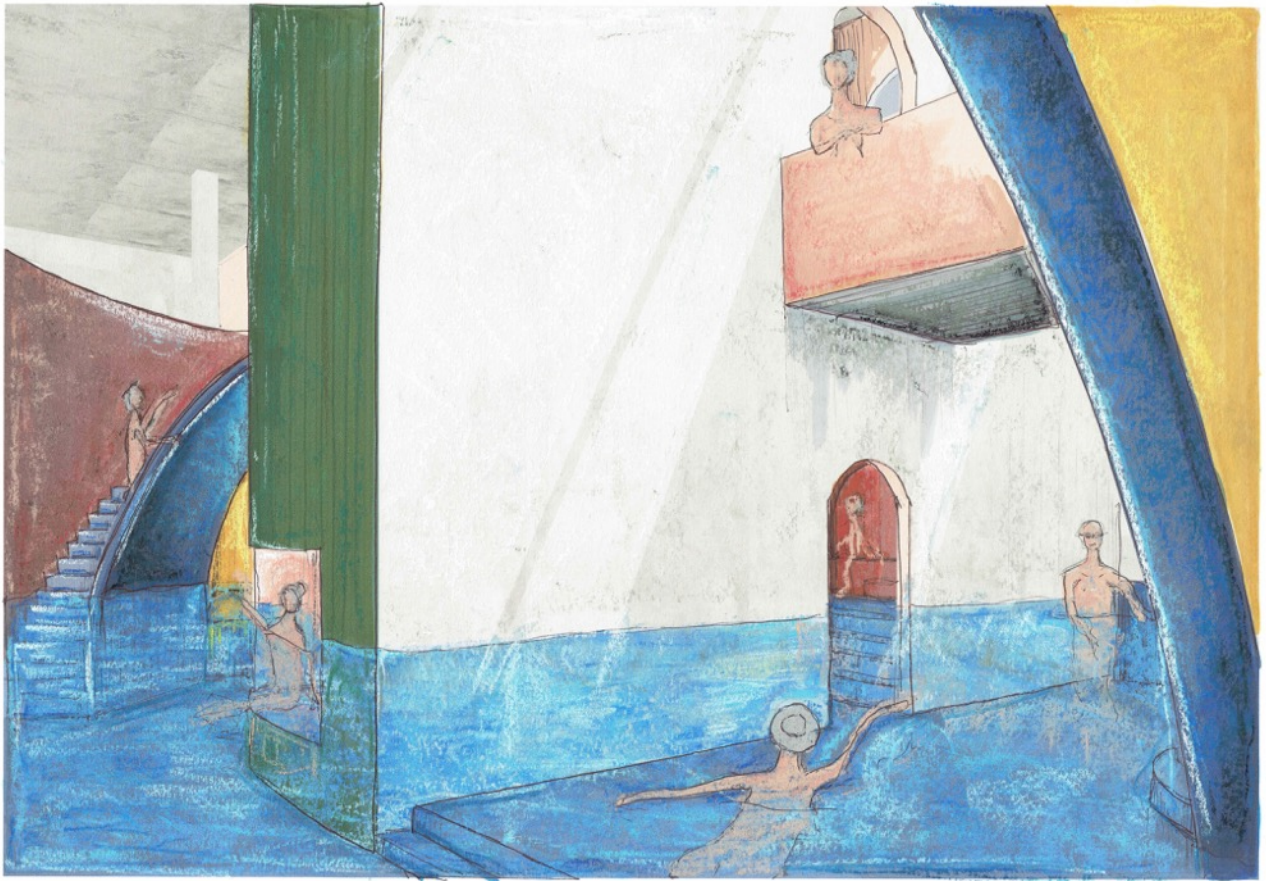
(Geglazuurde, gebakken steengoedklei, patroon, foto door Annelies Spotbeen)

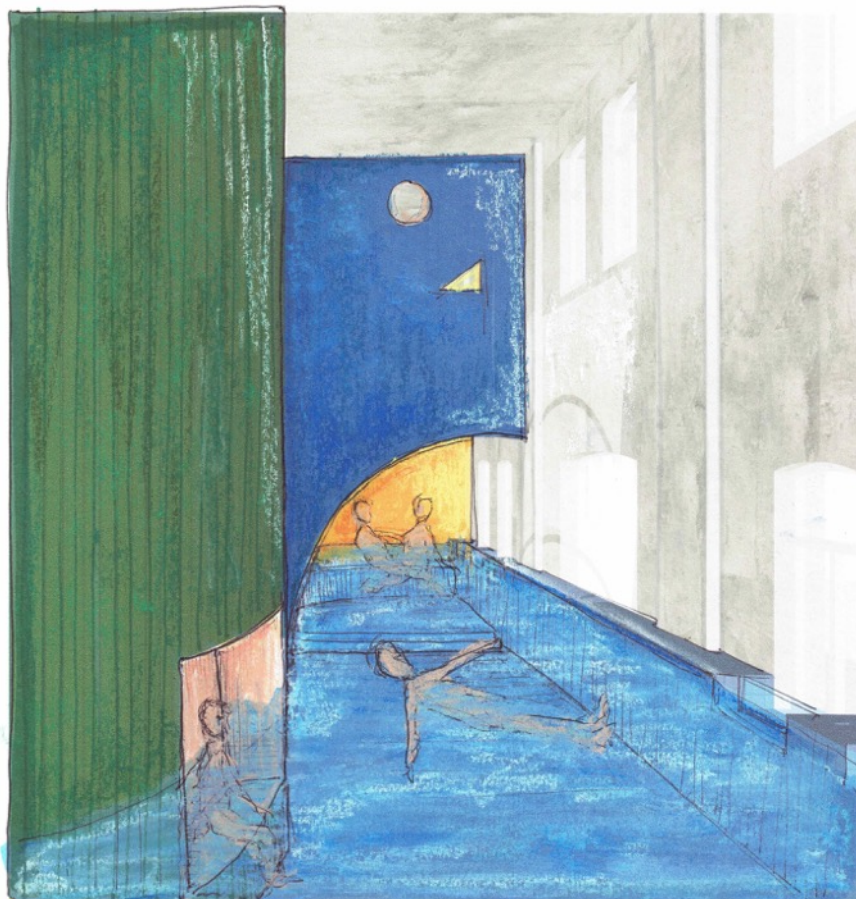
Met deze masterproef ben ik me erg bewust geworden van de lichaamscultuur binnen verschillende samenlevingen en hoe deze geëvolueerd is door de eeuwen heen. De open en sociale lichaamscultuur die van vroeger tot nu heerste in het oude Rome, Griekenland, Turkije en Japan heeft in België een meer individualistische karakter gekregen. Wanneer we op plaatsen verblijven waar veel mensen samen komen, is het moeilijk om contact te maken met anderen. Ik heb het gevoel dat de Belg niet altijd open staat voor spontane sociale interactie. Dit is een gegeven dat me aan het denken zette.

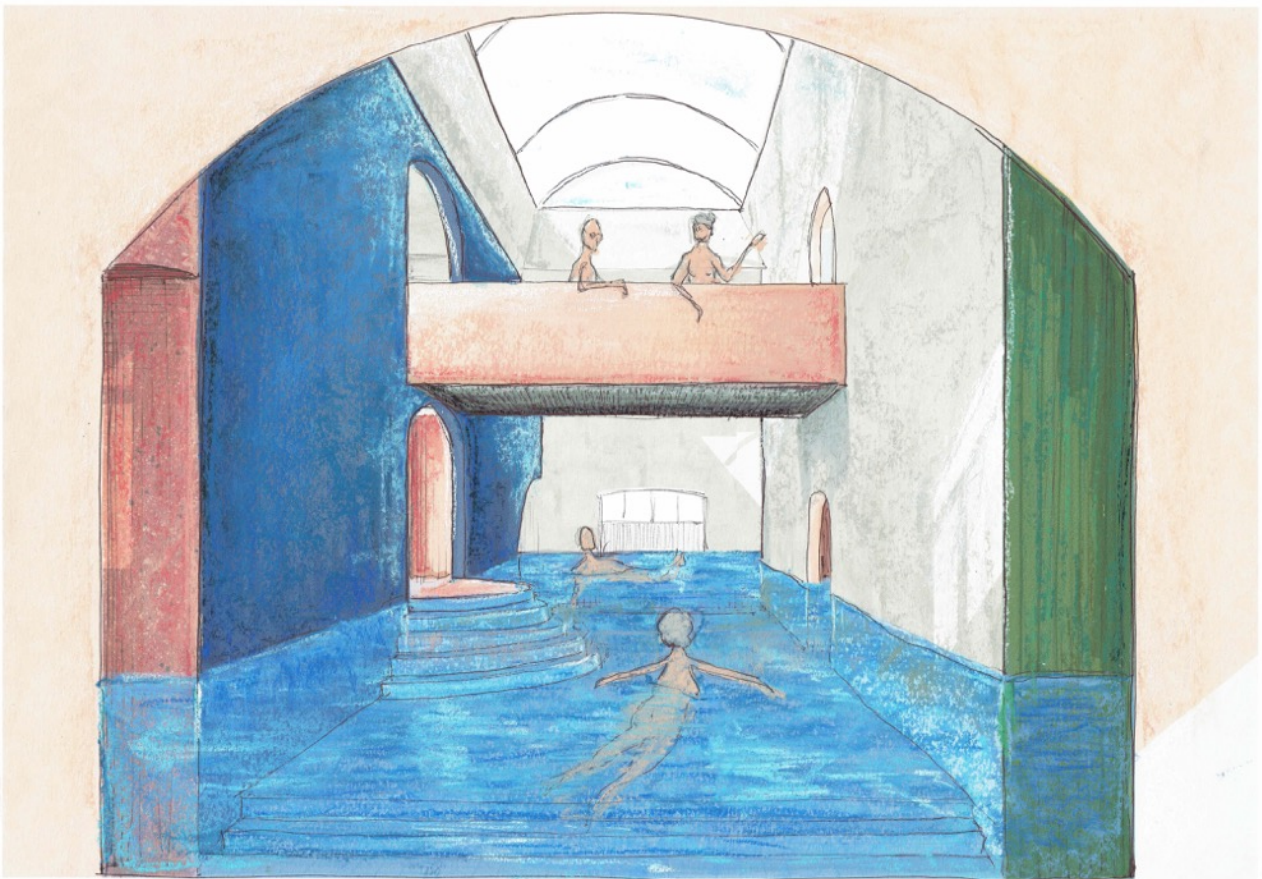
In literatuur wordt beschreven hoe ruimte en lichaamscultuur elkaar versterken. Zo zijn de middeleeuwse en Japanse badhuizen gericht op de aanwezigheid van het lichaam als instrument voor sociaal contact. De architectuur, organisatie en structuur van deze badplaatsen lokt interactie uit tussen mensen, een fenomeen dat ik ook graag wou implementeren in de Belgische badcultuur. Door onderzoek te doen naar deze sociale badhuizen, kon ik voor mezelf enkele ontwerptechnieken opstellen waarmee ik aan de slag ging voor dit masterproject, een badhuis, ruimte voor lichaamscultuur. Al schetsend werden deze technieken ingezet. Dit was voor mij een manier om vlot een eerste reeks ontwerpen en ideeën te genereren die inzetbaar zijn in een badruimte en het contact tussen de baders kunnen bevorderen. Tijdens dit proces ben ik me bewust geworden van mijn eigen ontwerpmethodiek. Schetsen is voor mij een manier om vat te krijgen op een idee. Ook voor dit masterproject hebben mijn schetsen me geholpen om ruimtelijk inzicht te krijgen in het verhaal over het baden en sociale interactie bij ouderen. Een uitgebreid onderzoek en een veelheid aan schetsen vormden de ideale voedingsbodem om een ontwerp uit te putten. Het uiteindelijke project is een openbaar badhuis voor een ouder publiek, waarbij sociaal contact en interactie tussen ouderen gestimuleerd wordt door middel van specifieke ontwerptechnieken. Deze vinden hun oorsprong in de werking en organisatie van bestaande middeleeuwse en Japanse badhuizen. Kortom, het is een plek voor lichaamscultuur en ontmoeting, een plek voor hygiëne en ontspanning.

Als interieurarchitect is het mijn ambitie om mijn ontwerpveld te bereiken met informatie uit verschillende disciplines. Door het ontwerpen te benaderen vanuit verschillende invalshoeken, probeer ik een verhaal te brengen dat zich niet louter beperkt tot de interieurarchitectuur. Zo heb ik me voor deze masterproef onder andere verdiept in de medische en psychologische wereld van ouderen en in de lichamelijke gewoonten en gebruiken binnen andere culturen over verschillende tijdsperiodes. Nieuwe inzichten brachten me tot bij een uitgewerkt ontwerp waarbij psychologie, cultuur en geschiedenis elkaar ontmoeten. Dit is voor mij interieurarchitectuur.

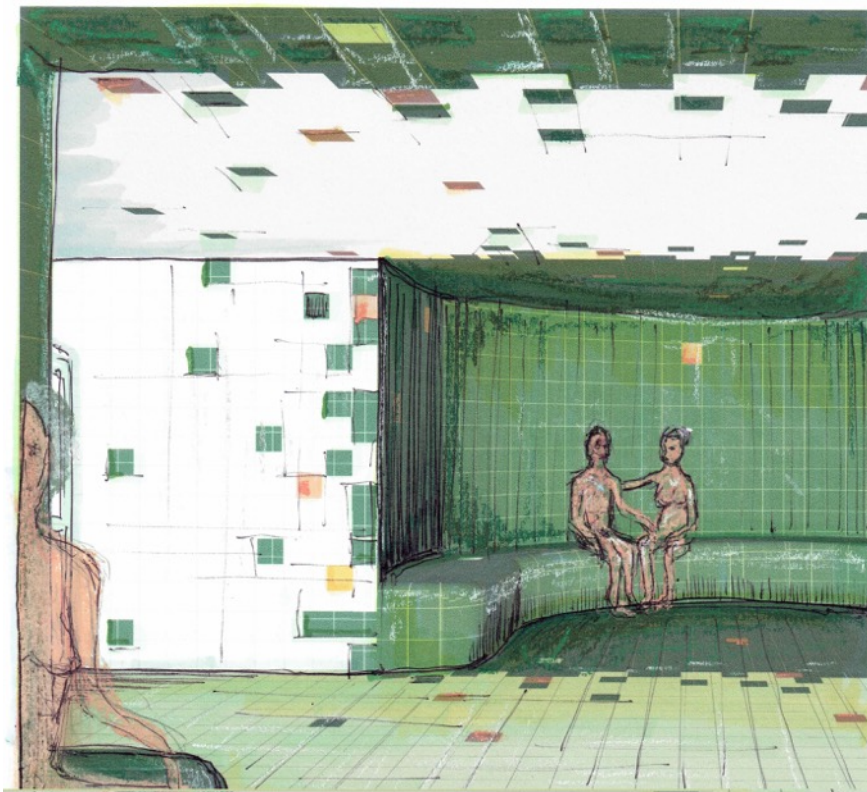

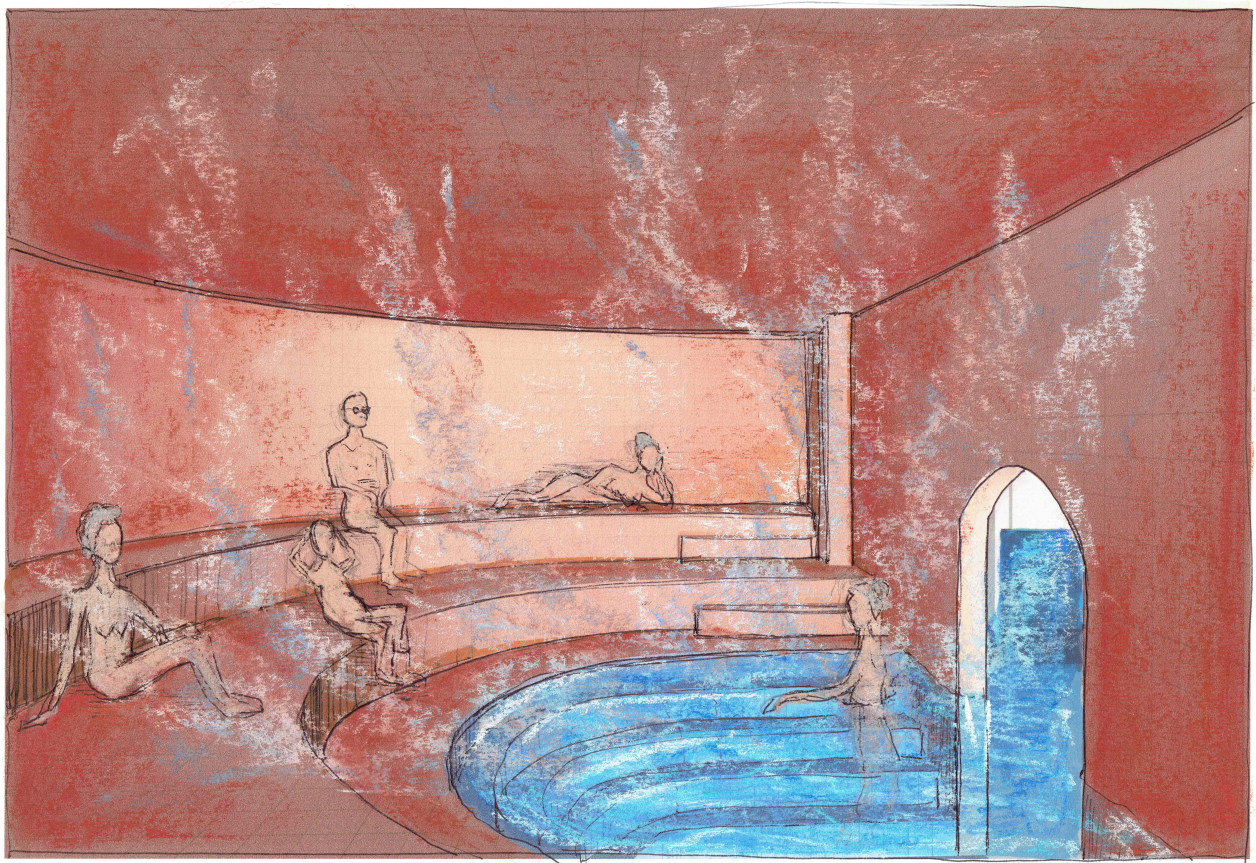

ARCHIDAILY, 25 oktober 2015, '*Göteborg Bathing Culture / Raumlabor*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018 via <https://www.archdaily.com/775677/goteborg-bathing-culture-raumlabor>

ARCHIDAILY, 1 december 2015, '*Bathhouse of Fireflies / TAKASAKI Architects*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.archdaily.com/777998/bathhouse-of-fireflies-takasaki-architects>

ARCHIDAILY, 1 december 2015, '*Bathhouse of Fireflies / TAKASAKI Architects*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.archdaily.com/777998/bathhouse-of-fireflies-takasaki-architects>

BROCK, M., 2018, '*Thermal baths "termas de Tiberio"*'. Geraadpleegd op 21 februari 2108, via <https://moneobrock.com/en/large/wellness-spa-thermal-baths-tiberio-panticosa>

CARGO, 2018, '*Josephine Baker House, Unbuilt*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <http://cargocollective.com/adolfloos/Josephine-Baker-House-Unbuilt>

FURUTO, A., 8 augustus 2013, '*'Thessaloniki's Wet Dream' Thermal Bath Complex Proposal / NaNA (NotaNumber Architects)*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.archdaily.com/412608/thessaloniki-s-wet-dream-thermal-bath-complex-proposal-nana-notanumber-architects>

FREARSON, A., 25 september 2016, '*Peter Zumthor's Therme Vals spa photographed by Fernando Guerra*'. Geraadpleegd op 21 februari 2018, via <https://www.dezeen.com/2016/09/25/peter-zumthor-therme-vals-spa-baths-photography-fernando-guerra/>

GRIFFITHS, A., 30 april 2014, '*TYIN Tegnestue adds bamboo bathhouse to Safe Haven Orphanage in Thailand*'. Geraadpleegd op 21 februari 2018, via <https://www.dezeen.com/2014/04/30/safe-haven-bathhouse-tyin-tegnestue-thailand/>

HUDSON, D., 19 februari 2017, '*Steven Christensen architecture wins liepaja thermal bath competition*'. Geraadpleegd op 21 februari 2018, via <https://www.designboom.com/architecture/steven-christensen-architecture-liepaja-thermal-bath-and-hotel-latvia-02-19-2017/>

JAPAN, 2018, '*Japanse titel*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <http://www.lamunens.co.jp/facility/gallery.html>

MORBY, A., 9 oktober 2015, '*Kubo Tsushima Architects creates curved cedar interior inside Japanese bathhouse*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.dezeen.com/2015/10/09/kubo-tsushima-architects-bathhouse-maruhon-cedar-interior-gunma-japan/>

SENDOR, W., 2013, '*Peter Zumthor's therme Vals diagrammatic analysis*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.behance.net/gallery/18747089/Therme-Vals-Analysis>

TIYN Architects, 2018, '*Safe Haven Bathhouse*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <http://www.tyinarchitects.com/works/safe-haven-bathhouse/>

AALAND, M., (1978), *'Sweat, the illustrated history and description of the Finnish sauna, Russian bania, Islamic Hammam, Japanese mushi-buro, Mexican temescal and American Indian & Eskimo sweatlodge.'* Capra Press.

ANDERSON, S.C., TABB, B. (2002), *'Water, Leisure and Culture: European historical perspectives.'* Berg Publishers.

BECKER, D. (2010-2017). *'Berlin Stove Tiles.'* Geraadpleegd op 1 mei 2018, via <http://www.danielbecker.eu/kacheln.html>

BRAAM, G. e.a. (1981). *'Ouderen in Nederland. De leefsituatie van de Nederlandse bevolking van 55 jaar en ouder'*. Deel 1: kerncijfers. Den Haag, 1977.

BÜCHER, R. (2014). *'Im städtischen Bad vor 500 jahren: Badhaus, bader un badegaste im alten Tirol.'* Böhlau Verlag Wien Köln Weimar.

CLARK, S. (1994). *'Japan, a view from the bath'*. University of hawaii press.

COOMANS, J., (2 maart 2014), *'Hoe vies waren de Middeleeuwen? Baden in de middeleeuwse stad.'* Van Geschiedenis magazine. Geraadpleegd op 23 februari 2018, via https://www.academia.edu/13442514/Baden_in_de_Middeleeuwse_stad_Geschiedenis_Magazine_2014_

CYNTHIA. (18 maart 2015). *'Het belang van sociale interacties voor eenzame ouderen.'* Geraadpleegd op 10 april 2018, via <http://www.partisa.nl/sociale-interacties-ouderen/>

FAGAN, G. G., (2002). *'Bathing in public in the roman world.'* University of Michigan press.

KERMANI, F., (2017), *'The role of Persian historical bath in city and urban life'*. Geraadpleegd op 7 maart 2018, via <https://doaj.org/article/337674ee8d0e49faa9586e9a762cad83>

KOICHI, F. (1936). *'Hot springs in Japan'*. Tourist library 10.

KRAMER, S., (2008). *'Bath & spa. Architecture in focus'* Braun.

LANSER. J.B.K. (16 november 2000). *'Lichaamscultuur'*. In Driestar Bundels. Geraadpleegd op 22 mei 2018, via <https://www.digibron.nl/search/detail/0136ba886fb75e719455e8fb/lichaamscultuur>

MANECHAL, S., (2003), *'Roman public bahts in modern Libya'*. Geraadpleegd op 17 maart 2018, via https://secure-peeters-leuven-be.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/POJ/viewpdf.php?ticket_id=5aad3d1f186b6

MUTINA. (2017). *'Rombini by Ronan and Erwan Bouroullec.'* Geraadpleegd op 1 mei 2018, via <http://www.mutina.it/en/rombini/>

NIELSEN, I. (1990). *'Thermae et balnea: the architecture and cultural history of Roman public baths. I. Text'*. Aarhus University Press.

NIELSEN, I. (1990). *'Thermae et balnea: the architecture and cultural history of Roman public baths. II. Catalogue and Plates'*. Aarhus University Press.

NOTE, D.S. (2017). *'Weave, 3D tiles fot Kaza Concrete.'* Geraadpleegd op 1 mei 2018, via <http://notedesignstudio.se/weave-3d-tiles-for-kaza-concrete/>

PREVERNIER, W., BLOCKMANS, W. P. (1998). '*Prinsen en poorters, deel III: sociaal gedrag en vrijetijdsbesteding.*' p. 123-126. Geraadpleegd op 20 maart 2018, via http://www.dbnl.org/tekst/prev002prin01_01/prev002prin01_01_0007.php

REUBER, P., (augustus 2001), '*Bathing in Budapest.*' Geraadpleegd op 14 maart 2018, via <https://search-proquest-com.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/docview/213408126?OpenUrlRefId=info:xri/sid:primo&accountid=17215>

SCHROOTS, J. J. F. (2002). Handboek psychologie van de volwassen ontwikkeling en veroudering. '*Hoofdstuk 15: sociale relaties van ouderen*', STEVERICK, N. Van Gorum.

SHARP, M., CORP, D., (2010). '*veranderingen in het lichaam.*' Geraadpleegd op 12 april, via https://www.msmanuals.nl/mmhenl/algemeen/het_ouder_wordende_lichaam/veranderingen_in_het_lichaam.html

SIBLEY, M., JACKSON, I., (27 november 2012), '*The architecture of islamic public baths of North Africa and the middle east: an analysis of their internal spatial configurations.*'. Geraadpleegd op 10 maart 2018, via <https://www-cambridge-org.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/core/journals/arq-architectural-research-quarterly/article/architecture-of-islamic-public-baths-of-north-africa-and-the-middle-east-an-analysis-of-their-internal-spatial-configurations/F5F7B0DFC1444A5E07533B843001E840>

SMITH, B., YAMATO, Y. (2012). '*The Japanese bath*'. Gibbs Smith.

SORRENTINO, P. (Regisseur). (2015). '*youth*'. België.

THIJSSSEN, L. (1983). Mens en maatschappij n°3 jrg. 58. '*Sociale relaties en eenzaamheid bij ouderen*' pp. 271-284.

TOTO. (2009). '*Bath views: six bath views from six architects*'. Tokyo.

TRAPHAGEN, J. W., PHD, (2014), '*Culture and long-term care: the bath as social service in Japan*'. Geraadpleegd op 10 maart 2018, via https://search-proquest-com.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/docview/61493472?rfr_id=info%3Axri%2Fsid%3Aprimo

TWIGG, J. (2001). '*Bathing - the Body and Community Care*'. Routledge Londen, New York.

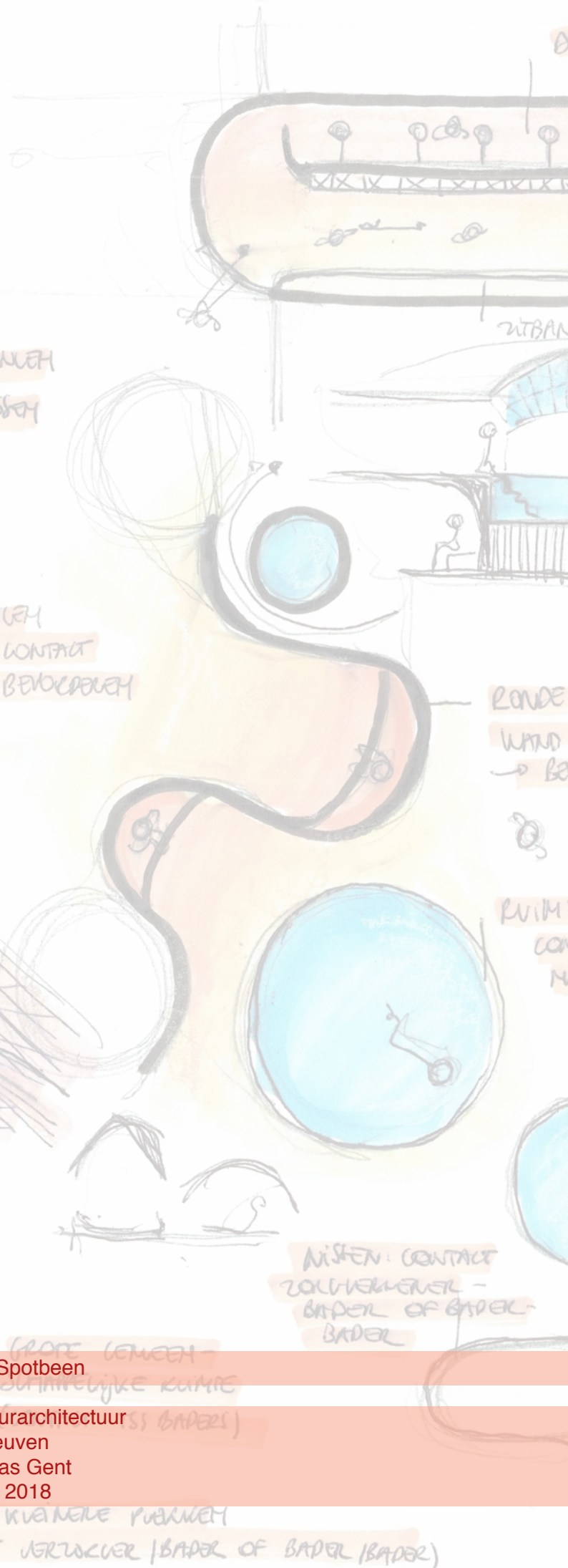
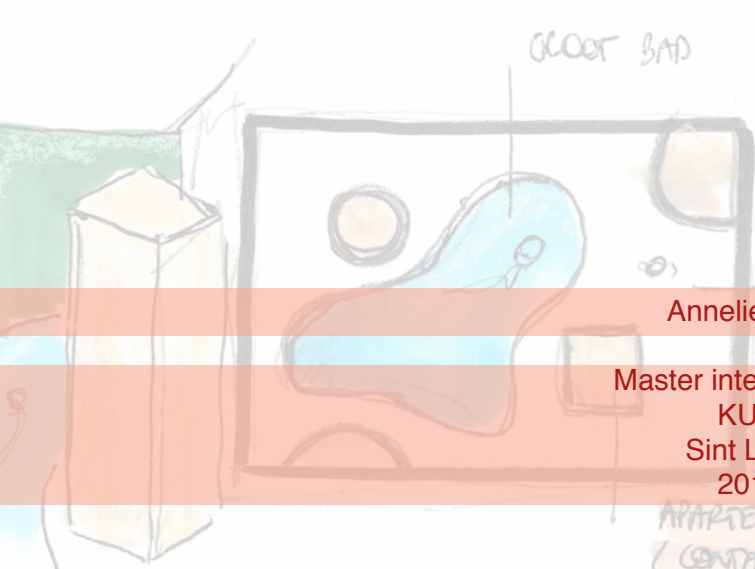
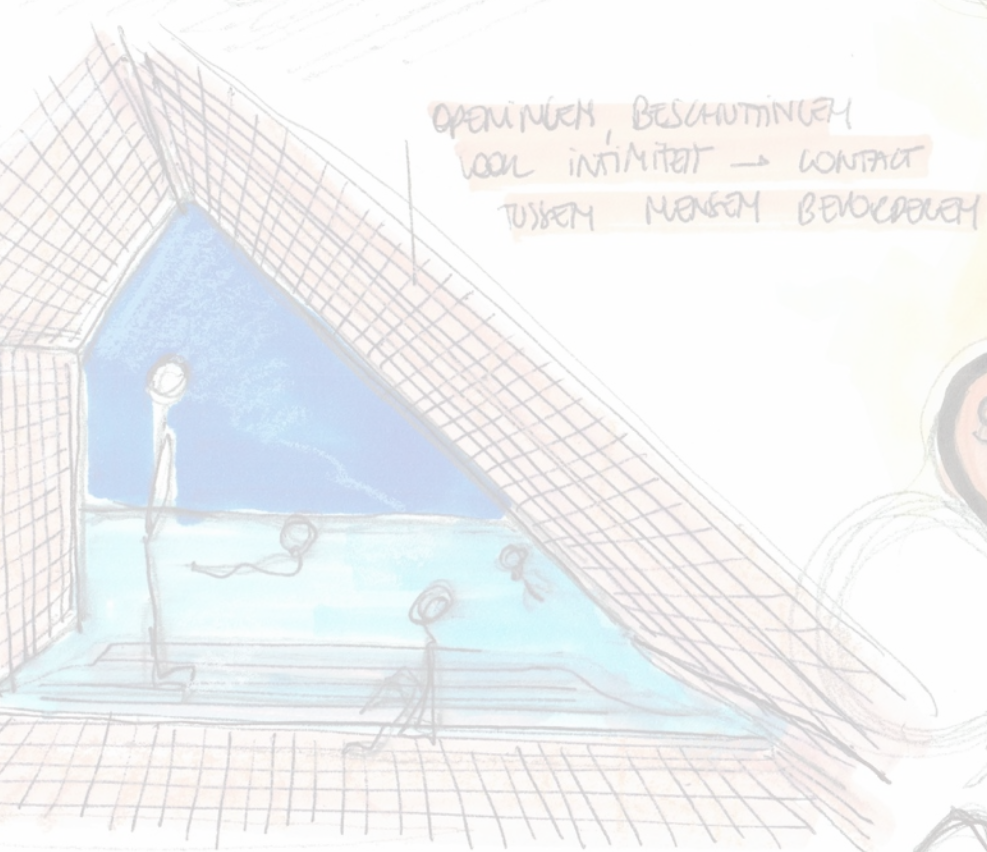
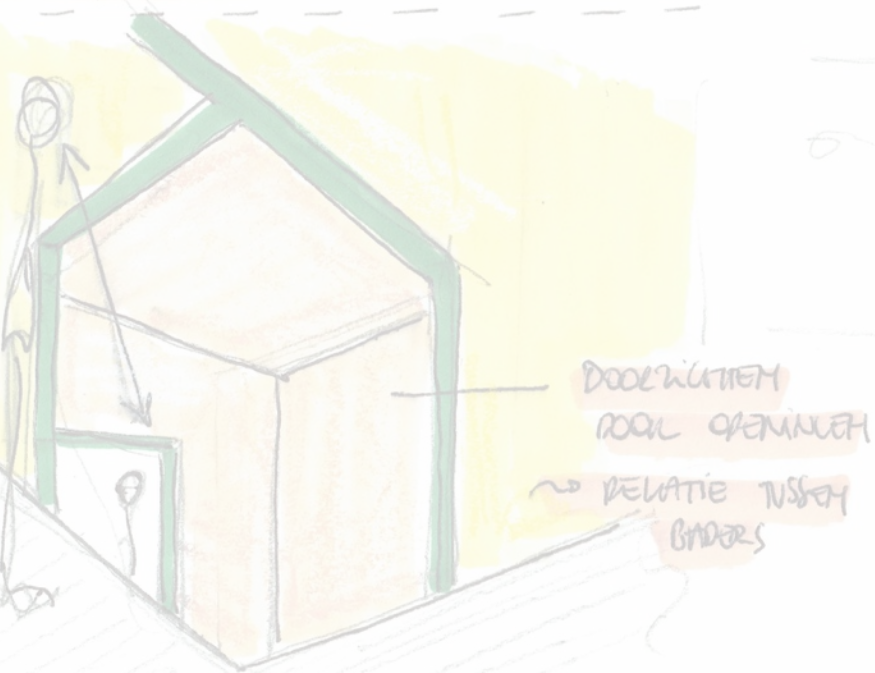
VLAAMSE OVERHEID. (2018). '*Gezin, welzijn en gezondheid. Thuiszorg en opvang voor ouderen.*' Geraadpleegd op 7 april 2018, via <https://www.vlaanderen.be/nl/gezin-welzijn-en-gezondheid/gezondheidszorg/thuiszorg-en-opvang-voor-ouderen>

VLAAMSE OVERHEID. (mei 2016). '*Vergrijzing en verzilvering in de Vlaamse steden en gemeenten*'. Geraadpleegd op 10 april 2018, via <https://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/vergrijzing-en-verzilvering-in-de-vlaamse-steden-en-gemeenten-1>

WILKINSON, T., (13 februari 2018), '*Typology: Bathhouse*'. Geraadpleegd op 22 februari 2018, via <https://www.architectural-review.com/rethink/typology/typology-bathhouse/10028036.article>

YEGÜL, F. K., (14 maart 2018), '*Thermae et Balnea: The Architecture and Cultural History of Roman Public Baths by Inge Nielsen, review*'. American Journal Institute of Archaeology, Vol. 97, No. 1 (Jan., 1993), pp. 185-186. Geraadpleegd op 16 maart 2018, via <http://www.jstor.org.kuleuven.ezproxy.kuleuven.be/stable/505860?sid=primo&origin=crossref>

EM, ONDERLINGE VERHOUDINGEN

Annelies Spotbeen

Master interieurarchitectuur
KU Leuven
Sint Lucas Gent
2017- 2018